

सम्पादकीय

संविधानसभामा अपाङ्ग सभासदको भूमिका

नेपाली जनताका भग्यको रेखाकोर्ने संविधानसभाको चुनाव सम्पन्न भएर देश गणतन्त्रमय भएको छ । संविधानसभाको पहिलो बैठकले सामन्तवादको नेतृत्व गरेको राजतन्त्रलाई सदाका लागि बिदाइ गरेको छ तर त्यसका अवशेषहरू अझै बाँकी रहेका छन् र ती कतिपय नष्ट हुने अवस्थामा छन् । मूल रूपमा देशका राजनीतिक पार्टीहरूभित्र रहेको सान्तवादी सोच यथावत् छ । यसको परिणाम स्वरूप संविधानसभाको चुनाव भएको ६ महिना बितिसक्दा पनि संविधान निर्माणको थालनी हुन सकिरहेको छैन । नयाँ नेपाल निर्माणको नयाँ सोचलाई पुरानो विचार बोकेका नेतृत्वले आत्मसाथ गर्न नसक्दा यो स्थिति देखापरिरहेको छ । जसको प्रत्यक्ष असर देशका उत्पीडित वर्गलाई परिरहेको छ । वास्तवमा नयाँ संविधान यिनै वर्गलाई चाहिएको छ जसले उनीहरूलाई सदियौदेखिको दासताबाट स्वभिमानी र स्वावलम्बी नागरिकामा रूपान्तर गर्न सकोस् । तर विडम्बना के छ भने तिनै वर्गभित्र पनि उत्पीडित अपाङ्ग वर्गको प्रतिनिधित्व संविधानसभामा जनसंख्या र हकदारका आधारमा नभएर समावेशी र कामदारको आधारमा गराइएको छ । त्यसैले संविधान लेखनलाई संख्यालाई आधार मानेर विचार र आवश्यकतालाई लत्याइयो, ओभेलामा पारियो भने त्यो राष्ट्रकै लागि घातक सिद्ध हुनेछ । ५९९ जनाको बीचमा २ जना अपाङ्ग समुन्द्रमा एक लोटा पानी मिसाएको जस्तो हराउने हो कि **“पाथीका पाथी पीठो माथि राखिएको रातीगेडी”** जस्तै चम्कने हो भन्ने कुरा प्रतिनिधित्व गर्ने सभासदको भूमिका र राजनीतिक पार्टीहरूको अपाङ्गप्रतिको सोंचमा भर पर्छ । यसका लागि संविधानसभामा आफ्ना मुद्दाहरूलाई स्थापित गराउन सचेतीकरण, राजनीतिक, कूटनीतिक, जनदबावलगायतका आवश्यक राजनीतिक औजारहरूको पूर्णरूपमा प्रयोग गर्नु पर्छ । सबै पार्टीका सभासदहरूलाई साथमा लिएर अपाङ्गका मुद्दाहरूमा सचेत र सहमत गराउनु पर्छ । अपाङ्गका हर प्रकारका चुनौतीलाई समना गर्न कल्याणकारी अवधारण होइन अधिकारमुखी अवधारणाको आधारमा सकारात्मक विभेदलाई हकका रूपमा, मैलिक हक र अनिवार्य पालनको प्रावधानका रूपमा राखिनुपर्छ । जसले अपाङ्गका हर सवाललाई बेवास्था गर्छ, लत्याउँछ, त्यसलाई संविधान मिचेको अभियोग लाग्ने प्रावधान राखिनु पर्छ । यसका लागि माननीय अपाङ्ग सभासदहरूले अन्य सभासदहरूलाई सहमत गराउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ । संख्याको आधारमा थोरै भए तापनि विचारका हिसाबमा उच्च रहनु भएका हाम्रा २४ लाख अपाङ्गका प्रतिनिधिहरू माननीय सभासदहरूबाट सम्पूर्ण अपाङ्गलगायत सम्पूर्ण नेपालीको हक हित हुने विश्वकै उत्कृष्ट संविधान लेखनमा महत्वपूर्ण योगदान हुने विश्वास गर्न सकिन्छ ।

कसले बुझ्छ अपाङ्गको पीडा

भुपराज भुर्तेल

विभिन्न खालको सोचाइ, अन्धविश्वास अपाङ्गहरूलाई हेर्ने आँखाका रेटिनामा जालो लागेका कारणबाट अपाङ्गहरू घरभित्र पिँजडामा जस्तो थुनिएर बाँच्न बाध्य छन् । एकतर्फ भने अर्कोतर्फ शिक्षा, स्वास्थ्यजस्ता न्यूनतम मानवअधिकारबाट वञ्चितमात्र छैनन् राज्य पक्षले पनि उत्पादनशील र उपयोगी व्यक्तिका रूपमा लिनेगरेको छैन । परिवारले बोभका रूपमा लिनेगरेको छ । समग्रमा अपाङ्गको अधिकार स्थापित र संरक्षण हुनसकेको छैन । अपाङ्गपरिवारले आफूलाई अरूभन्दा तुच्छ महसुस गर्दछ । त्यसकारणले गर्दा अपाङ्गहरू घरमा थुनिएर बाँधिएर बस्न बाध्य भएका छन् । अशिक्षाका कारणले गर्दा उनीहरू घरबाट बाहिर निस्कन चाहँदैनन् यथार्थमा आजको एक्काईसौं शताब्दीमा पनि अपाङ्गहरू नारकीयरूपमा घरमै नजरबन्द भई बन्दी जीवन बिताउन बाध्य छन् । पैतृक सम्पत्तिको दोबेदार हुनसकेका छैनन् । उनीहरूको आफ्नो सम्पत्तिको सुरक्षा हुनसकेको छैन । उनीहरूप्रति कसैको वास्ता छैन । छ भने केवल अपमान, हेला, तिरस्कारमात्र छ । राज्यले अपाङ्गलाई पशु र दोस्रो दर्जाको नागरिकका रूपमा व्यवहार गरेको छ । समाजले हेर्ने फरक हेराइका कारणबाट समाजको माभमा आउनसकेका छैनन् । एउटै आमाको कोखबाट जन्मिएको साङ्गका लागि शिक्षा, स्वास्थ्यलगायत अन्य शीर्षकमा आफ्नो क्षमताअनुसार खर्च गर्न पछि पर्दैनन् भने अपाङ्गता भएकालाई आफ्नै छोरा वा छोरीमा पनि उनीहरूको शैक्षिक एवं बौद्धिक विकासमा कुनै लगानी गर्न

चाहँदैनन् । ऊ पिँजडाको जीवनमा कसैसँग बोल्न, खेल विचार आदान-प्रदान गर्न सक्दैन । ऊ दिनप्रतिदिन आफ्नो जीवनसँग निराश हुँदै गइरहेको हुन्छ । पिँजडाको जीवनसँग ऊ आफैँलाई धिक्कार्न बाध्य भएको हुन्छ । यथार्थमा घरका अधिकाँश सदस्यहरूले उसलाई मरिदिने हुन्थ्यो भन्ने कामना गरिरहेका हुन्छन् । विहान केही खान दिएर दिनभरि एकलै छोडेर काममा जान्छन् । र बेलुका एकै चोटी फर्केर आउँछन् । भोक प्यास विरामीको कुनै ख्याल वास्ता हुँदैन । यतिसम्म कि परिवारका सदस्यहरू ऊसँग बोल्न पनि मन पराउँदैनन् । ऊ परिवारबाट एक्लिएर बाँच्न बाध्य हुन्छ । आफ्नाहरूले पनि उसलाई भेटनसमेत चाहँदैनन् । घर-परिवारले पनि उसलाई यो पनि हाम्रो परिवारको सदस्य हो यसका लागि पनि केही लगानी गर्नुपर्दछ, यो पनि साङ्ग सरह आफ्नो जीवन विताउन सक्छ भन्ने मान्यता परिवारले समेत राख्नसकेको छैन । नेपालमा अधिकाँश व्यक्तिहरू गरिब परिवारमा हुन्छन् । ती गरिबभित्र पनि अभैँ गरिब व्यक्ति अपाङ्ग हो । बाहिरी संसार देख्नबाट पूर्ण बञ्चित र विद्यालय तथा अन्य कैयौँ कुराबाट टाढा रहेको हुन्छ । आजको विज्ञान प्रविधिको दुनियामा शिक्षाबाट टाढा रहेको हर कोही व्यक्ति पनि अपाङ्ग नै हो । त्यसमा पनि अपाङ्ग व्यक्ति जसको विद्यालय पहुँच ज्यादै टाढा छ, सामाजिक रूपमा समेत विस्थापित अपाङ्गको एउटा सामान्य मानिसमा हुनुपर्ने बौद्धिक विकास पनि हुनसकेको छैन । उनीहरू संगठित हुन आफ्नो हकअधिकार स्थापित गर्न सक्षम छैनन् । अपाङ्गको हक अधिकारको बारेमा बोलिदिने कोही पनि त्यहाँ पुगेका हुँदैनन् । सामाजिक संघ-संस्थाले पनि अपाङ्गको बारेमा त्यति चासो राखेका छैनन् । यथार्थमा अपाङ्गको जीवन अत्यास लाग्दो, पट्यार लाग्दो, एक्लिएको, हेपिएको हुन्छ । अपाङ्गलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, विवाह, रोजगारी, समावेशीकरण गर्न कसैको ध्यान पुगेको देखिँदैन ।

यस्तो किन भइरहेको हो ?

राज्य, समाज, परिवार एकातिर अपाङ्गप्रति पूर्वाग्रही छ भने अर्कोतिर अपाङ्गको क्षमताका बारेमा कसैलाई पनि विश्वास छैन । अपाङ्गमात्र नभएर कुनै पनि व्यक्तिलाई उचित शिक्षा नदिइएमा ऊ समाजको बेकम्मा हुन जान्छ । ऊ आफ्नो बौद्धिक विकास गर्न सक्दैन । त्यो मारमा अपाङ्गहरू परेका छन् । अपाङ्ग भए पनि उनीहरूलाई शिक्षा दिनु पर्दछ भन्ने जानकारी छैन ।

समाजले पनि यसलाई अगाडि बढाउन पर्छ यो पनि सामाजिक कार्यकर्ता बन्न सक्छ भन्ने विश्वास समाजले राखेको छैन । विद्यालयका शिक्षकमा यसलाई प्राथमिकताका साथ शिक्षा दिएमा अधि बढ्न सक्छ, यो हाम्रो दायित्व हो भन्ने ज्ञान छैन । सामाजिक कार्यकर्ताका रूपमा देखिएका मानिसहरू पनि अपाङ्गसँग बोल्न भुल्नु उसको बारेमा केही सुन्नु र बोल्नु आवश्यक ठान्दैनन् । राज्य अपाङ्गको विकासमा लगानी गर्न हिँच्कियाउँछ । आफ्नो जिम्मेवारी ठान्दैन । विकासको मूल प्रवाहमा समावेश गर्न आवश्यक ठान्दैन । अपाङ्गको हकअधिकारप्रति संवेदनशील र गम्भीर बन्दैन । अपाङ्गका बारेमा के गर्ने ? के गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा स्थानीय निकायदेखि राज्यको उच्च अंगसम्म कुनै स्पष्ट योजना छैन । समाजको हरेक क्षेत्रमा विभिन्न किसिममा लगानी भइरहेको छ तर अपाङ्गप्रति कोही पनि गम्भीर भएको पाइँदैन । उनीहरूको बारेमा कोही पनि बोल्न चाहँदैन, कोही लगानी गर्न चाहँदैन, समाजका कानुनी कार्यमा पनि समावेश गराएका छैनन् । धेरैजसो राजनीतिक दलहरूले पनि हट्टाकट्टा कार्यकर्ता मात्र जरुरी ठान्छन् । दलको आफ्नो विधान, कार्यक्रम घोषणापत्रहरूमा अपाङ्ग र अपाङ्गको कार्यक्रमलाई समावेश गराइएका छैनन् । जति लामा-लामा सुरिला र मीठा भाषण छाँटे पनि पोस्टर, ब्यानर बनाए पनि अपाङ्गको बारेमा राजनीतिक दलले वास्तवमा वास्ता गरेका छैनन् । मानवअधिकारवादीहरूले पनि राजनीतिक र नागरिक हकअधिकारको बारेमा मात्र आवाज उठाइरहेको पाइन्छ । मानवअधिकारवादी पनि अपाङ्गको बारेमा अनविज्ञ भएको जनाउँछन् । पत्रकारहरूले पनि अपाङ्गको विषयलाई अगाडि बढाउँदैनन् । उनीहरूले पनि यस विषयमा त्यति कलम चलाउँदैनन् । पत्रकारहरूलाई अपाङ्गको मुद्दाका बारेमा जानकारी छैन । लेखक कलाकार पनि अपाङ्गको विषयमा उचितस्थान दिइएको छैन । अपाङ्गसम्बन्धी गतिविधि पनि कम भएका छन् । यसका लागि अन्य वर्गले यसमा लगानी गर्दैनन् । अपाङ्गसँग आर्थिक अभाव छ । उनीहरूको जीवन आफैँमा महँगो छ । अपाङ्गहरू संगठित रूपमा अगाडि बढ्न अत्यन्त गाह्रो छ । नेपालमा अपाङ्गसम्बन्धी करिब ४ सय जति संघ-संस्था पनि सहरमा मात्रै छन् । स्कूल कलेजमा अनुकूल वातावरण नहुँदा शिक्षाबाट बञ्चित हुनुपर्दछ । उनीहरूमा आत्मबल, योग्यता र चेतनाको अभाव छ । आफ्नो हकअधिकार खोज्न, आवाज उठाउन सक्षम हुनसकेका छैनन् । सरोकारवालालाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन सकिएको छैन । नेपालमा अपाङ्गको वास्तविक संख्या कति छ ? उनीहरू कस्ता प्रकारका छन् ? उनीहरूको क्षमता के छ ? उनीहरूको माग के छ ? के गर्दा उनीहरूको जीवनमा परिवर्तन गर्न सकिन्छ ? कस्तो कार्यक्रम र योजना हुनु पर्दछ त्यस बारेमा राज्य पक्षलाई कुनै जानकारी छैन । अपाङ्गसम्बन्धी नेतृत्व गर्ने संघ-संस्थाहरूको विकास हुनसकेको छैन । अपाङ्गहरूको सहकार्य र राम्रो सञ्जाल हुनसकेको छैन । उनीहरूको संस्थागत विकास हुनसकेको छैन । अपाङ्गभित्र पनि अशक्त, अतिअशक्त, महिला, जनजाति, दलित र दुर्गम क्षेत्रका अपाङ्गहरू भन्ने पिछडिएका छन् । उनीहरू सामु अपाङ्गसम्बन्धीमात्र होइन कुनै कार्यक्रम पनि पुग्नसकेको छैन । उनीहरूले आफूले प्रयोग गर्नुपर्ने सामग्री, बैसाखी, ब्रेल, टिबलचियर, सेतो छडी, सांकेतिक भाषालगायतका साधनहरूको जानकारीसमेत पाएका छैनन् । वर्तमान अवस्थामा लोकतान्त्रिक आन्दोलनबाट भएका अपाङ्गहरूको अवस्था अभैँ भयावह छ । राज्यको फरक हेराइका

कारणबाट उनीहरूको आत्मबल गिरेको छ । नयाँ जीवन बिताउने कला उनीहरूलाई थाहा छैन । यस विषयमा राज्यपक्ष र गैरराज्यपक्ष कुनै पनि गम्भीर छैनन् ।

अब के गर्नुपर्ला :

अपाङ्गको विषयमा जानकारीमूलक गोष्ठी, सेमिनार, कार्याशाला गोष्ठी गराई सरोकारवालाहरूलाई जानकारी दिनुपर्छ । राज्य, समाज, परिवार, अपाङ्ग व्यक्ति एवं सरोकारवालालाई सचेतीकरण गर्नुपर्छ । विभिन्न किसिमका जनचेतनामूलक दबावमूलक कार्यक्रमहरू ल्याइनुपर्छ । हरेक सामाजिक संघ-संस्थाहरूलाई पनि अपाङ्गको कार्यक्रम समावेश गराउन लगाउनु पर्छ । अपाङ्गलाई अन्यायपूर्वक अपहेलना अपमान दुःख दिनेलाई कडा कारवाही गर्नुपर्छ । अपाङ्गको विषयमा सरोकारवालालाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने कार्यक्रम ल्याउनु पर्छ । स्कूल सार्वजनिक यातायात, सार्वजनिक स्थान कार्यालयलगायतका ठाउँहरूमा आवश्यक सुधार गरी अपाङ्ग मैत्री बनाउन सकिन्छ । अपाङ्गहरूका लागि छुट्टै विद्यालयको स्थापना गर्नुपर्छ । अपाङ्ग प्रकृतिअनुसार तालिम उपलब्ध गराउनु पर्छ । अपाङ्गहरू संगठितरूपमा अगाडि बढ्न आवश्यक मार्ग सम्बन्धित निकायसम्म पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

लेखक: नेपाल नव प्रतिभाशाली अपाङ्ग सेवा केन्द्र पर्वतका अध्यक्ष हुनुहुन्छ ।

कथा

तनू दिदी

‘बहिनी आज तिमीसँग जरुर भेट्नुछ’ एकाबिहानै भाइब्रेसनको संकेतबाट मोबाइलमा आएको तनू दिदीको मेसेज पढेर जुरुक्क उठें । शनिवार बिदाको दिन, कलेजका साथीहरूले आयोजना गरेको पार्टीमा जाने कार्यक्रम क्यान्सिल गरेर म दिदीको घरतिर गएँ । डोरवेल अन गर्नासाथ भित्र भान्छाको काम सासूको जिम्मामा छोडेरे दिदी म नेर आउनुभयो । उहाँको पछिपछि आएको उही सेतो भुम्म कपाल भएको सानो कुकुर मलाई देखेर चिने भै पुच्छर हल्लाइरहेको थियो । म प्रायः गइरहने भएकाले चिनेको नै हुनुपर्छ सायद ।

तनू दिदी एउटी भाग्यमानी हिन्दु नारी हुनुहुन्थ्यो, यस अर्थमा कि उहाँ त्यस घरमा बुहारी भएर पनि आफ्नो असल बानीको परिपालनले गर्दा सासू-ससुराले छोरी सरह व्यवहार गर्नुहुन्थ्यो र दिदी उहाँहरूलाई बुबा-मुमा भनेर नै बोलाउनुहुन्थ्यो । सानैमा दुर्घटनामा परेर उहाँको एउटा खुट्टा गुमेको थियो र त्यसमा स्थायी नक्कली खुट्टा हालिएको थियो । अपाङ्ग भए पनि उहाँ सबै अपाङ्ग तथा साङ्गहरूका लागि प्रेरणाको स्रोत हुनुहुन्थ्यो । हामी खासमा दिदी बहिनीको साइनो जोडे पनि साथी सरह थियौं । यति नजिक थियौं कि मानौं एक अर्काको पीडा कम गरिदिने पेनकिलर हौं । एक अर्काका पीडादायी कथा व्याथाहरू धैर्यसाथ सुन्ने अनि सक्दो मानसिक सहयोग गरिदिने हाम्रो दिनचर्या नै हुन्थ्यो अर्थात् एउटा मानसिक डाक्टरले गर्ने काम हामी एक अर्काले गर्ने गर्दथ्यौं । कतै टेन्सन भैहाल्यो कि म दिदीलाई भेट्न हतार गर्थेँ, भेटेर पीडाहरू सेयर गर्थेँ र मन हलुका बनाएर फर्किन्थेँ ।

‘बहिनी मेरो कुरा सुन’ अनुहारमा खुसीका रेखाहरू दौडाउँदै दिदी भन्त थाल्नुभयो । भित्रबाट मुमाले ल्याउनुभएको कफीको चुस्की लिँदै, म ध्यानपूर्वक सुनिरहेँ, ‘आज तिमीसँग एउटा कुरा सेयर गर्नुछ ।’

उहाँले आज पीडा होइन, खुसी बाड्न बोलाउनुभएको रहेछ । कुराकानीको सिलसिलामा थाहा भयो, साताभित्रै भिनाजुले दिदीसहित क्यानडा जाने भिसा मिलाउनुभएको रहेछ । सोचें, मेरा लागि त्यो खबर दुःखको पनि हुनसक्छ किनकि म अब एकलै पर्नेछु । तैपनि दिदीको खुसीका लागि आफ्ना पीडा लुकाउनु मेरो उहाँप्रतिको कृतज्ञता थियो अर्थात् महान् कर्तव्य थियो । भर्खर वैवाहिक जीवनमा प्रवेश गर्नुभएकी दिदीका लागि श्रीमान्सँगै क्यानडा जानपाउनु उहाँको ठूलो सौभाग्य सम्झेर मैले हार्दिक बधाई दिएँ ।

‘विदेश जानु मेरो रहरमात्र होइन बाध्यता पनि हो ।’ केही गम्भीर भएर दिदी भन्नु थाल्नुभयो । ‘एउटी नारीको निमित्त निभाउनुपर्ने भूमिका पूरा गरेर म छिट्टै नेपाल फर्किनेछु तबसम्म हाम्रो सम्पर्क इमेल र च्याटबाट भइरहनेछ । तिमीले मलाई बुझ्नेछौ ।’

तनू दिदीले मेरै लागि नेपाली साँकेतिक भाषाको कोर्ष लिनुभएको थियो । उहाँ साँकेतिक भाषामा यति दख्खल हुनुहुन्थ्यो कि जति प्रशंसा गरे पनि कमै हुन्थ्यो । उहाँ हुन्जेल मैले मेरो आवाज छैन भनेर भुल्ने गर्थे । सपिड जानेदेखि लिएर कतै बैठक, सेमिनार आदिमा जाँदा होस् वा कतै पर्सनल केसमा होस्, उहाँ एउटा जिम्मेदार दोभाषे बनिदिनुहुन्थ्यो । मान्छेहरू उहाँलाई मेरो निजी दोभाषेको रूपमा इर्ष्यालु नजरले हेर्ने गर्थे ।

दिदी क्यानाडा गएपछि मैले आफूलाई नितान्त एकलो महसुस गर्न थाले । त्यो एकलोपनको एउटै सहारा थियो, इमेल । हप्तामा २ पटक इमेल चेक गर्थे र कहिलेकाहीं दिदीसँग च्याट गरेर एक अर्काका दुःख-सुख बाड्नु गथ्यौँ पहिले जस्तै । समयको गति पनि यति छिटो लागेको थियो कि मानौँ, घडीको गतिभन्दा पनि छिटो दौडिरहेछ । हुँदाहुँदै दिदीहरू गएको २ वर्ष बितिसकेछ । एकदिन उहाँहरू अब छिट्टै नेपाल फर्किन लागेको मेसेज पाएर म भित्रभित्रै दंग परें । काखमा सानो सुन्दर बच्चा लिएर दिदी भिनाजुसँगै घर फर्किनुभयो । यसपटक दिदीको परिवारले नै मलाई पार्टीका लागि निम्ता गर्नुभयो । बच्चाका लागि सरप्राइज (गिफ्ट) किनेर म दिदीको घर गएँ । अचम्म, दिदीको साँकेतिक भाषामा कुनै कमी आएको पाइन तर उहाँको अनुहारमा पहिले जस्तो खुसी नदेखेर म भित्रभित्रै असमाञ्जसमा परें । मनलाई सम्हाल्न धौ-धौ परिरहेको थियो ।

‘दिदी हजुरलाई सन्चो छैन कि’ मैले सोधिहाले ‘भिनाजुसँग केही मनमुटाव त परेन ?’ त्यहाँ साँकेतिक भाषा बुझ्ने दिदीमात्र हुनुहुन्थ्यो र हामीबीचमा सबैको अगाडि गोप्य कुरा गर्नसमेत सजिलो माहौल बनेको थियो ।

‘केही भएको छैन बहिनी’ अनुहारमा कठिनसाथ हल्का हाँसोसहित दिदीले भन्नुभयो, ‘तिम्रो भिनाजुले मलाई यति माया, प्रेम गर्नुहुन्छ कि संसारमा हाम्रो जस्तो जोडी नगण्य मात्रमा होला । २ वर्षसम्म क्यानाडा रहँदा उहाँले मलाई कहिल्यै पनि कष्ट दिनुभएन बरु हरपल मेरो हेरचाह गरिरहनुभयो तर.....’

उहाँ भन्-भन् गम्भीर बन्दै गइरहनुभएको थियो, ‘.....तर बहिनी, मभित्रको एउटा असन्तुष्टी मन र मस्तिष्कबाट कहिल्यै बाहिर जान मान्दैन ।’ यति भनेर उहाँ आफ्नो काममा व्यस्त हुन थाल्नुभयो र म पनि दिदीलाई सघाउन थाले । मेरो कर्तव्य थियो, दिदीको त्यो असन्तुष्टी के थियो जान्ने र त्यसको मलहमपट्टी गरिदिने तर जति आग्रह गरे पनि उहाँले बताउन मान्नुभएन । अन्त्यमा आँखाभरि आँसु भरेर यति मात्र भन्नुभयो ‘बहिनी तिमीले मेरो यो पीडाको औषधी गरिदिन सकिदैनौं जुन कुरा मेरो चितासँगै जाला । तिमीले धेरै जिद्दी गछ्यौँ भने म मर्नुभन्दा एक मिनेट अगाडि तिमीलाई भन्नेछु । मलाई बुझ्ने कोसिस गर ।’

आखिर दिदीलाई के भयो ? परिवारमा सबैले माया गरिरहनुभएको छ । भिनाजुले पनि अलौकिक प्रेम दिइरहनुभएकै छ र मातृत्वको तृष्णा पनि मेटिएकै छ, बस अरू के चाहियो ? प्रश्नका ज्वारभाटहरू ममा उठिरहे । दिदीको आँसुले के बताइरहेको छ, केही बुझ्न नसकी विथोलिइरहेको भारी मन लिएर आफ्नो कोठामा फर्किएँ । एउटा हारेको खेलाडी जस्तै बेडमा पल्टिएर सोचमग्न भएँ तर मेरो सोचाइले कुनै आकार लिन सकेन । त्यस दिन डिनर पनि रुच्च सकेन । मोबाइलले थर्काइरहेको थियो तर मेसेज हेर्न पनि मन लागेन । नजानिँदो तबरले आँसु वर्षिन थाले, मानौँ, दिदीको त्यो अज्ञात पीडा मलाई पनि दुखिरहेको छ । कतिबेला निदाएछु, थाहै भएन ।

बिहान उठेर मोबाइल चेक गरेँ सातवटा मेसेजहरूमा एउटा तनू दिदीको थियो । सर्वप्रथम त्यहीँ मेसेज पढ्न थालेँ, ‘बहिनी मलाई माफ गर, तिमीलाई रहस्यको कैदबन्दी बनाउनु मेरो आशय थिएन । प्लिज मेरो कुरा छोडिदेऊ बरु तिमी आफ्नो बारेमा सोच । यसैमा मेरो खुसी छु । दिदीले भने अनुसार जब म आफ्नो बारेमा सोचन थालेँ, उही अज्ञात प्रश्नले डिस्टर्ब गरिरह्यो । के साँच्चै त्यो त्यति ठूलो पीडा थियो, जसको कारणले दिदीलाई आफ्नो भौतिक जीवनदेखि निराश बनाइरहेको छ, उहाँको अमूल्य खुसी

लुटिएको छ, जुन जान्न नसकेर आज म यति विधि बेचैन भइरहेकी छु । कतैबाट केही नलागेपछि चुप बस्नुबाहेक अरु विकल्प रहेन । त्यस दिनदेखि म दिदीको घरमा जाने क्रम पनि कम गर्दै जाने थालें । म क्रमशः आफ्ना पीडाहरू आफैँ सम्हाल्न अभ्यस्त भइसकेकी थिएँ ।

समयको गतिले भोलिलाई हिजो बनाए भैं भइरहेको थियो । दिदीको छोरो पनि ५ वर्षको भइसकेछ । उहाँले छोरोलाई भिनाजुसँगै क्यानडा पठाउन लागेको थाहा पाएँ सायद पढाउनका लागि होला । नेपालमा नै स्तरीय स्कुल कलेजहरू हुँदाहुँदै पनि उहाँले किन त्यो निर्णय लिनुभयो खै ? चित्त नबुझेर एकदिन मैले प्रश्न गरेकी थिएँ । दिदीले आफ्नो आत्मसन्तुष्टीका लागि भन्नुहुन्थ्यो भने भिनाजुले 'तिम्रो दिदीको खुसीका लागि' भनेर टार्नुहुन्थ्यो । यसपटक दिदीले आफू उनीहरूसँग नजाने निर्णय गर्नुभएको रहेछ । यी रहस्यमय क्रियाकलापका सिक्रीले मलाई भन्-भन् नजानिँदो तवरले अट्याएभै भइरहेको थियो ।

बाबु-छोरा क्यानडा गएको तीन महिनापछि दिदीको मुमा-बुबाले मलाई फोन गरेर दिदी हराएको अपत्यारिलो खबर दिनुभयो । मलाई विश्वास गर्न मुस्कल परिरहेको थियो । सोचेँ, कतै भिनाजुभन्दा अगाडि दिदीको कसैसँग प्रेम परेको थियो कि ? नाई, यस्तो हुनै सक्दैन । दिदीले मलाई आफ्नो मनको पर्दा खोलेर सबै कुरा भनिसक्नुभएको थियो र नभनेको त्यहीँ अन्तिम असन्तुष्टीमात्र थियो, जसकै कारणबाट आज उहाँ हराइरहनुभएको छ । कतै त्यो पीडाबाट मुक्ति पाउन उहाँको मनले आत्महत्याको बाटो त रोजेन ?

चिनेजानेका सबै आफन्तीहरूलाई खबर गरियो, पत्रपत्रिका र रेडियोमा पनि प्रसारण गरियो । टेलिभिजनमा समेत फोटोसहित महिला हराएको सूचना प्रसारण भयो तर दिदी भेटिनुभएन । मेरो मन नराम्रोसँग दुखिरहेको थियो । केही उपाय नलागेपछि महिनौँसम्म नखोलेको इमेल खोलें । त्यसमा सयौँ मेलहरू पढ्न बाँकी थिए । एउटा तनू दिदीको पनि थियो र त्यसको बोधार्थ भिनाजुलाई पनि पठाइएको थियो । अरु मेलहरू त्यसै छोडेर हतारहतार दिदीको पढ्न थालें । लेखिएको थियो,

प्यारी बहिनी

मैले तिमीलाई सायद धेरै दुःख दिएँ होला जुन मेरो आशयभन्दा बाहिरको कुरा थियो । सबै कुरा मैले तिमीलाई भनिसकेँ तर आजसम्म भन्न नसकेको एउटा कुरा यहीँ इमेलमाफत भन्दैछु । म आमा बन्नकै लागि क्यानडा गएकी थिएँ तर त्यो बच्चा मैले आफैँ जन्माएको होइन । तिमीलाई आश्चर्य लाग्नुपर्ने केही छैन । करिब १ वर्षसम्म गर्भ नरहेपछि हामीले डाक्टरको सुझाव पनि लियौँ । मेरो शारीरिक कमजोरीका कारण म आमा बन्न अयोग्य ठहरिएँ र परिवार अनि समाजको खुसी र प्रतिष्ठाका लागि मैले नै एउटी क्यानेडेली युवतीसँग तिम्रो भिजानुको विहे गरिदिएँ त्यहीँको चर्चमा । त्यो बच्चा उसैले जन्माएको हो । त्यो केटीले एउटा सर्त राखेर हामीलाई नेपाल आउन दिएकी थिई जुन मलाईमात्र थाहा छ । त्यहीँ सर्तअनुसार ५ वर्षपछि बाबुछोरालाई उसैको ठाउँमा पठाइदिएकी छु । तिमीले बुझिसक्यौँ होला, म भित्रको मातृत्वको तृष्णाले मलाई कति मर्माहत बनाइरहेको थियो । त्यसको उपाय मैले आत्महत्या जस्तो निच बाटो अपनाउन सकिन र पागल बन्न पनि सकिनँ किनकि सानैदेखि पाएका दुःख पीडा र निर्ममताहरूले मलाई एउटा बलियो आत्मबल दिएका थिए ।

म जहाँ भए पनि यो स्वार्थी मानव संसारमा नै छु तर प्लिज मेरो खुसीका लागि मलाई भेट्ने कोसिस नगर र अरूलाई पनि त्यहीँ भनिदेऊ । किनकि मैले सम्पूर्ण भौतिक कुराहरू त्यागेर अध्यात्ममा लागेकी छु जहाँ मभन्दा बढी दुःख पाएका नारीहरू आध्यात्मिक चिन्तनमा लागेर बाँचिहरेका छन् मात्र मृत्युलाई पर्खेर ।

यो मेरो अन्तिम इमेल हुनेछ, आजदेखि मैले मेरो इमेल एकाउन्ट पनि बन्द गरिदिँदैछु । म जहाँ रहे पनि तिम्रो हर खुसीको लागि प्रार्थना गरिरहनेछु ।

तिम्रो शुभचिन्तक दिदी
तनुश्री

इमेल पढिसकेपछि, मेरो टाउको अनायासै भारी भएर आयो, अनुहारमा चिटचिट पसिना आइरहे, हातखुट्टा कापिरहेका थिए, मुटु बेतालमा धड्किरहेको थियो । भित्रभित्रै दिदीलाई मिस गरिरहेँ । एकछिनपछि, आफैलाई सम्हालेर दिदीको बौद्धिक क्षमताको मुक्तकण्ठले प्रशंसा गर्न बाध्य हुनु पर्‍यो

" " " " " " " " " " "

पाठकवृन्द, यो कथा पूर्णतया काल्पनिक हो । कसैको जीवनसँग मेल खाएमा संयोगमात्र हुनेछ ।

गर्भावस्था र अपाङ्गताको सम्बन्ध

कुनै पनि समुदायमा आमा र बालबालिकाको महत्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । आमा र बच्चाको स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्ने विभिन्न रोगहरूबाट बचाउन प्रतिकारात्मक सेवा दिने रोग लागेमा उपचारात्मक सेवा दिने र आवश्यकताअनुसार पुनःस्थापनात्मक सेवाहरू दिने काम समग्र समुदायमा आधारित रहन्छ । अर्थात् समुदायको (महिला स्वयम् परिवार, सामाजिक संघ-संस्था) सक्रिय चासो र सहभागिता आवश्यक हुन्छ । नेपालको जनसंख्या वृद्धिदर २.२७ प्रतिशत छ । यही वृद्धिदर कायम रहेमा अबको ३०.८ वर्षमा जनसंख्या दोब्बर हुन्छ । यसरी तीव्ररूपमा बढिरहेको जनसंख्यालाई उचित स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउन नसक्दा विशेष गरी महिला र शिशुको स्वास्थ्य स्थिति नाजुक अवस्थामा पुगिरहेको त छ, नै अपाङ्ग बालबालिकाको संख्यासमेत दिनानुदिन बढिरहेको छ ।

बच्चा गर्भमा आएदेखि वा महिला गर्भवती भएदेखि बच्चा नजन्मिन्जेलसम्म आमामा देखिने शारीरिक परिवर्तन, मानसिक अवस्था, रहन-सहन र खानपानले गर्भभित्र रहेको बच्चालाई प्रत्यक्ष असर पारिहेको हुन्छ । बालकमा जन्मजात देखिने अपाङ्गपनलाई कम गर्नका लागि गर्भवती आमाको स्याहार-सुसारमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । खानपान र रहन-सहनले यसमा प्रत्यक्ष प्रभाव पारिरहेको हुन्छ । हिजो आज सहरमा बस्ने महिलाहरू सभ्य र सहरिया देखिने धुनमा खानपान र लगाईमा विशेष ध्यान दिएको देखिँदैन । आमाले लगाएको लुगाको आधारमा समेत बच्चाको स्वास्थ्य स्थिति बिग्रन सक्छ । अचेल जन्मनासाथ जन्डिस (कमलपित्त), निमोनिया भएका बच्चाहरू धेरै पाइन्छन् । जसको जटिलता बच्चा अपाङ्गसमेत बन्न सक्छ ।

गर्भ रहेको सुरुको ३ महिना असाध्यै खतरनाक हुन्छ । यतिबेला बच्चाको मस्तिष्क मेरुदण्डलगायत शरीरका प्रमुख अंगहरूको विकास सुरु हुन्छ । आमालाई प्रशस्त मात्रामा भिटामीनको आवश्यकता पर्दछ । यद्यपि हरेक दिन र क्षणहरू उत्तिकै महत्वपूर्ण हुन्छन् । यस समयमा आमाले कुनै पनि औषधि सेवन गर्नुहुँदैन । गर्नै पर्ने भए पनि तालिमप्राप्त चिकित्सकको सल्लाह लिएरमात्र गर्नुपर्ने हुन्छ । यस समय औषधि सेवन गर्दा बच्चा खुँडे वा पूर्णरूपमा विकसित नभएको, मेरुदण्डमा विकृती भएको जन्मन सक्छ । गर्भवती आमाले धूमपान मद्यपान कदापि गर्नुहुँदैन । मद्यपान गर्दाखेरी त्यसमा रहेको लागू पदार्थले प्रत्यक्ष असर पर्दछ । जसको कारण बच्चा सुस्त मनःस्थितिको जन्मने प्रबल सम्भावना रहन्छ । त्यस्तै बच्चामा रोग प्रतिरोधात्मक शक्ति कम हुन गएर जन्मनासाथ विभिन्न किसिमका रोगहरूले आक्रमण गर्दछ । जस्तै कडा खालको निमोनिया, म्यानेन्जाइटिस इत्यादि । जसको जटिलताले बच्चालाई अपाङ्ग बन्न बाध्य बनाउँछ ।

मानिसको शरीर सञ्चालन गर्ने पहिलो केन्द्र मस्तिष्क नै हो । यसको विकास आमामाको गर्भमा रहँदादेखि नै सुरु हुन्छ । यही विकसितरूपमा रहेको दिमागको कही कुनै-कुनै भागमा थोरैमात्र संघात (आक्रमण) भयो भने पनि बालक पूर्णरूपमा विकसित भएर जन्मन सक्दैन । जसको परिणाम आमा-बाबुले पछुताउनु सिवाय केही छैन भने बच्चाको जीवन नारकीय बन्दछ । यसैले गर्भावस्थामा नै पूर्णरूपले सावधान किन नरहने ?

बच्चा जन्मने बित्तिकै उसको अवस्था थाहा पाउने विभिन्न क्रियाकलाप र चिह्नहरू हेर्ने तरिकालाई अपगार (APGAR) भनिन्छ । जन्मने बित्तिकै उसको रंग, सास फेर्छ फेर्दैन, बच्चा दह्रो, लुलो के छ, रुन्छ कि रुँदैन हेर्नुपर्छ, नुहाइदिनु पर्छ । बच्चा जन्मने बेलामा आमालाई हुने लामो समयको प्रसव

पीडाले समेत अपाङ्गता बढाउन सक्छ । यसैले बच्चा जन्मने समयावधि नजिकिदै गएपछि जतिसक्दो चाँडो अस्पतालमा पुऱ्याउनु पर्दछ ।

जन्मदै बच्चा विभिन्न किसिमका विकृतिहरू हुन सक्छन् जस्तै :

टाउकाको जोर्नीहरू धेरै फराकिला हुने, टाउको भित्र पानी भरिने (Hydrocephalous), Facial Paralysis, Cleft Lip वा Cleft Plate (अनुहार बाङ्गो हुने खुँडे इत्यादि)

आँखाको रंग साधारण, आँखाभित्र रक्तस्राव भई रातो देखिएको सुन्निएको वा पानी बगेको आदि ।

घाँटीमा जन्मजात गलगाँड

हात खुट्टा पूर्ण अ विकसित (Amputee), चलाउन नसक्ने अवस्था (Erb's Palsy) औला जोडिएको, खुट्टाको पैतला घुमेको (Club foot) CTEV इत्यादि ।

ढाडमा, मेरुदण्डमा विकृती स्पाइला विफिडा, Vetebral Dislocation आदि

गर्भ अवस्थामा र बच्चा जन्मने बेलामा नियमित जाँच र संतुलित आहार उचित रहन-सहन भयो भने गर्भको कारणले अपाङ्ग बच्चा जन्मने क्रमलाई अवस्य कम गर्न सकिन्छ । बच्चा जन्मिसकेपछि पुनःस्थापना गर्नुभन्दा जन्मनु पूर्व अपाङ्ग हुनुबाट किन नबचाउने ? यसैले हरेक सामाजिक संघ-संस्था र समुदायले स्वस्थ बच्चा जन्माउन र अपाङ्गताबाट बच्ने उपायका बारेमा चेतना जगाउन आजैदेखि लाग्ने कि ?

देवकला पराजुली

devuparajuli@yahoo.com

नेपालमा अपाङ्ग खेलकुदको वर्तमान अवस्था

दीपक कोइराला

नेपालमा खेलकुद विकासका लागि राज्यको पहलमा वि.सं. २०२० देखि औपचारिक रूपमा काम सुरु भएको पाइन्छ । वि.सं. २०४८ को खेलकुद विकास ऐनमार्फत राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् हाल सञ्चालनमा छ । यस परिषद् अन्तर्गत विभिन्न संघ तथा क्लबहरू गठन भई खेलकुदसम्बन्धी प्रशिक्षण एवं प्रतियोगिताहरू स्थानीय स्तरदेखि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरसम्म सञ्चालन भएको पाइन्छ । तर पनि अन्य मुलुकको तुलनामा राज्यले खेलकुदलाई व्यवसायका रूपमा अधिबढाएको छैन । रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामहल, कभर्डहल आदि आवश्यक मात्रामा निर्माण गरिएको छैन भने खेल सामग्री पनि पर्याप्त छैन ।

अतिरिक्त तथा आवश्यक क्षमता विकास गराउनु राष्ट्रको इज्जत तथा गौरव बढाउन खेलकुदको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ भन्ने जान्दा जान्दै पनि विभिन्न कारणबाट यसको विकास हुनसकेको छैन ।

साङ्गहरूको त यस्तो अवस्था भएको हाम्रो मुलुकमा अपाङ्गहरूको खेलकुदको अवस्था कस्तो होला सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ । संयुक्त राष्ट्रसंघले समेत यसको अपरिहार्यतालाई महसुस गरी सन् २००६ डिसेम्बर १३ मा पारित गरेको महासन्धिको धारा ३० मा खेलकुद र मनोरञ्जनमा अपाङ्गहरूको सहज पहुँच हुनुपर्ने कुरा उल्लेख छ भने सोही महासन्धिको धारा ३० मा नै विशेष प्रकारको अपाङ्गलाई विशेष प्रकारको खेलकुद भन्दै अपाङ्गको प्रकृतिअनुसार प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिता सञ्चालन गर्नु पर्ने उल्लेख छ । नेपाल सरकारले तयार पारेको खेलकुद विकास ऐन २०४८ को दफा १० मा अपाङ्गहरूका लागि पनि खेलकुदसम्बन्धी प्रशिक्षण एवम् प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने र अपाङ्ग खेलकुदको महत्वबारे प्रचार-प्रसार गर्ने कुरा उल्लेख छ । नेपाल सरकारले तयार गर्ने गरेको वार्षिक कार्यक्रमहरूमा यी सबै कुराको बेवास्ता गर्ने गरेको पाइन्छ ।

नेपालका खेल मैदान, कभर्डहल, व्यायामहल आदि अपाङ्गहरूका लागि सहज हुन नसक्ने गरी निर्माण गरिएको छ । त्यसै गरी राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्को समितिमा अपाङ्गहरूको कुनै प्रतिनिधित्व छैन भने खेलकुद परिषद्मार्फत सञ्चालन गरिँदै आएका प्रशिक्षण एवं प्रतियोगिताहरूमा अपाङ्गहरूलाई अलग राखिएको छ । अपाङ्गको प्रकृति र अवस्थाअनुसार प्रशिक्षण एवम् प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न त कुरै छाडौं अपाङ्गहरूलाई खेलकुद आवश्यक छ भनी मननु पनि गर्न नसक्ने नीति निर्माताहरूले कसरी सबै वर्गलाई समेटन सक्छन् ?

हाल नेपालमा वि.सं. २०५२ मा स्थापित नेपाल पारा ओलम्पिक कमिटीले कुनै पनि खेलको प्रशिक्षणमा केही अपाङ्गहरूलाई लिइरहेको छ भने कहिले काँही स्थानीयस्तरदेखि राष्ट्रियस्तरसम्म प्रतियोगिता समेत सञ्चालन गरिरहेको छ । सरकारी स्रोत साधनको अभावमा यसलाई सम्पूर्ण खेलप्रेमी अपाङ्गहरूको पहुँचसम्म पुऱ्याउन सकिएको छैन । भने यो ज्यादै न्यून छ । प्रशिक्षण एवम् प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने स्थलको पनि अभाव छ । सरकारले पनि यसमा पटककै चासो दिएको पाइँदैन । बौद्धिक अपाङ्गहरूका लागि स्पेसल ओलम्पिकले आफ्नो क्षमताले भ्याएसम्म केही कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको पाइन्छ । भने नेत्रहीन क्रिकेट संघ र बहिरा क्रिकेट संघले पनि आ-आफ्नो क्षेत्रमा सक्दो काम गरिरहेको पाइन्छ तर सरकारी चासो र कार्यक्रमको अभावमा यी प्रयासहरूमात्र पर्याप्त हुन सक्दैनन् राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् र नेपाल ओलम्पिक कमिटीले अपाङ्ग खेलकुदमा भाँजो हालनका लागि गरेको गलत प्रयासका कारण यसपटकको बेइजिङ पारा ओलम्पिक प्रतियोगितामा वास्तविक विजयी खेलाडीले भाग लिन नपाउँदा नेपालको पदकको सम्भावना पनि गुम्न गयो । अपाङ्गसम्बन्धी काम गर्ने संस्थाको नेतृत्व अपाङ्गहरूले नै गर्नु पर्छ भनी मान्यतालाई समेत आत्मसाथ गर्न नसक्ने संस्कारहरूले आफ्नो शक्ति अपाङ्गहरूको विभाजनका लागि प्रयोग गरिरहनु र तिनै व्यक्ति तिनका मतियारहरूसमेत नीति निर्माण तहमा पुग्नु नेपालका अपाङ्गहरूका लागि दुर्भाग्य नै मान्नु पर्दछ । यसपटकको बेइजिङ पारा ओलम्पिक कमिटीमा नेपालका तर्फबाट सहभागिता जनाउनका लागि ट्विचलचियर प्रयोगकर्ता दुण्डीराज चालिसेको संयोजकत्वमा खोलाडी छनोट समिति गठन गरियो भने राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्का उपाध्यक्ष सीताराम मास्केको संयोजकत्वमा अर्को खेलाडी छनोट समिति गठन भयो । दुवै समितिले खेलाडी छनोट गरेका प्रथम, द्वितीय घोषित गरेका कुनै पनि खेलाडीले बेइजिङ पारा ओलम्पिकमा सहभागिता जनाउन पाएनन् । सीताराम मास्केको छनोट समितिबाट चौथो घोषित खेलाडीलाई नेपालको प्रथम भन्दै बेइजिङमा सहभागी गराइयो । यस्ता गम्भीर घटना हुँदा पनि राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् र नेपाल ओलम्पिक कमिटी मौन बस्नु पछाडिको रहस्य के हो ? गलत गर्नेलाई हौसला प्रदान गर्ने प्रयास गर्नु पछाडिको रहस्य के छ सबै सचेत अपाङ्गहरूका लागि चिन्ता र चासोको विषय भएको छ । वास्तविक र समाजसेवीले अपाङ्गहरूलाई अगाडि बढ्न हौसला प्रदान गर्नुपर्छ । अपाङ्गहरूको मनोबल गिर्न नदिन र उनीहरूको मन जित्नका लागि सक्दो सहयोग गर्नुपर्छ । अपाङ्गहरूका बीचमा राजनीति गरी विभाजन गराउने प्रयास कदापि गर्नु हुँदैन ।

दीपक कोइराला

अध्यक्ष

नेपाल पारा ओलम्पिक कमिटी

कुष्ठरोग प्रति सामाजिक दृष्टिकोण

- डा. प्रेम "निराशी" त्रि.वि.

सबै रोग व्यक्ति र समाजका परम शत्रु हुन् । त्यसमध्ये सरुवा रोग व्यक्तिलाई भन्दा समाजको दृष्टिकोण र व्यवहारमा अझ ठूलो शत्रु हो । सरुवा रोगहरूमा पनि प्राण घातक रोग जस्तै एचआईभी/एड्स जस्ता रोग अझ विकारल र संवेदनशीलरूपमा समाजले लिन्छ । प्राणीमा एक न एक रोग अवश्य हुन्छ । सम्भवत कुनै पनि रोगले नछोएको र

नसताइएको कुनै व्यक्ति विश्वमा छैन होला । रोग अन्धविश्वासको दृष्टिकोणले दैविक अभिशाप हो । आध्यात्मिक चिन्तन त्यसलाई असन्तुलित विचारको उपज मान्छ । तर आधुनिक चिन्तन र भौतिकवादी चिन्तनले रोग जैविक प्रणालीको संतुलन र जीवविज्ञानको अस्तित्वले प्राणीभित्र पर्यवरणीय प्रणालीको स्वभाविक प्रक्रियाको एउटा निरन्तर क्रम हो, भन्छ । त्यसैले रोग लाग्नु, निको हुनु वा सो रोगका कारण मृत्यु हुन नौलो र अस्वाभाविक होइन । अर्थात् रोगप्रति घृणा गर्नु र कुदृष्टिकोणले हेर्नु व्यक्तिको अज्ञानता, असामाजिक चरित्र र अमानवीय स्वभाव हो ।

रोगप्रति मानिसको दृष्टिकोणको चर्चा गर्दा, आज नेपाली समाजले कुष्ठरोगप्रति के धारणा र व्यवहार राख्छ, त्यसबारे केही अवलोकन अध्ययन र अनुभवको आधारमा विश्लेषण गरौं । प्रथमतः यो रोग गरिवीसँग सम्बन्धित छ र अति विपन्न जीवनयापन गरिरहेकाम बढी भेटिने गर्छ । आज यसको प्रमाण स्वास्थ्य संस्थाहरूका रेकर्डबाट पत्ता लाग्छ । गरिवै यसबाट बढी प्रभावित किन हुन पुग्छ भने यसको पात्रले अनावश्यक, अस्वस्थकर र प्रदूषणीय कार्यहरू बढी गरेको भेटिन्छ । शरीरले थाम्नेभन्दा बढी परिश्रम, सन्तुलित खानपानको अभाव र जोखिमपूर्ण कामहरूमा संलग्न रहनु उसको बाध्यता र बाच्ने साहारा हो । पछि रोगको लक्षण देखापर्ने बित्तिकै पनि यी बाध्यताहरूले, शिक्षाको चेतनाबाट पछि परेको कारण, अर्थाभाव, समय र बाध्यतात्मक कारणहरूले उसले समयमा उपचार गर्न पाउँदैन र समाजले प्रत्यक्ष थाहा पाउने समयसम्म ऊ पुगिसकेको हुन्छ ।

दोस्रो कारण, नेपाली समाज शैक्षिक चेतनामा पछाडि छ । मुस्किलले ५३ प्रतिशत साक्षर छ र त्यसमा पनि उच्च शिक्षा र सामाजिक स्वास्थ्यका चेतनाको दृष्टिकोणले धेरै पछाडि छ । हाम्रो शिक्षा बढी पुस्तकीय, आदर्शवादबाट सञ्चालित, आध्यात्मिक र अव्यावहारिक छ । जसका कारण पढे-लेखेका, सामाजिक प्रतिष्ठा कायम गरेका व्यक्तिहरू पनि पुरानो संस्कार र व्यवहारमा आफूलाई सँगसँगै हिँडाउन चाहन्छन् । सामाजिक जागरण, चेतना, अभिवृद्धि, वैज्ञानिक शिक्षाको अनुशरण एवं रूपान्तरण गरी व्यक्तिले आफूलाई परिवर्तन गरिरहेको छैन । सत्य-तथ्य थाहा हुँदाहुँदै पनि अन्धविश्वास, सामाजिक कुरीति र अलौकिक विचारमा अझै जर्कडिएर रहेको छ । रजस्वला हुँदा बानु पर्ने श्रीमतीले पतिको दीर्घायुको कामनाका खातिर ब्रत बस्नु पर्ने, पूजा-आजा गर्नु पर्ने, धामी भौँकीको शरण पर्नु पर्ने र धार्मिक आस्थाका कारण देवी देवता र व्यक्तिको पूजा आराधना गर्नु पर्ने कारणहरू के हुन् र ती कति सत्य र तथ्य एवम् व्यावहारिक हुन् छुट्ट्याउन शिक्षित समुदायले पनि सकिरहेको छैन । जस्तै : उदाहरण स्वरूप एउटा शिक्षित प्रधान मन्त्रीकी पीएचडी (डाक्टर) गरिसकेकी श्रीमती जो आफूलाई महिनामा २०/३० लाखको आम्दानी सामाजिक चेतना जागरण अभियानमा समर्पित भई आय-आर्जन गर्ने महिलाले संयुक्त राष्ट्र संघ विकास कार्यक्रमको उच्च शिक्षामा मानवविकास पाठ्यक्रम लागू गर्ने विश्वविद्यालयका प्रोफेसर/डाक्टरहरूलाई प्रशिक्षण गर्दै भन्छिन्, 'म त महिनाबारी भएको समयमा देवताको पूजा गर्दिन, मेरो मनै मान्दैन ।' अर्थात् हाम्रो चेतनाको स्तर कहाँ छ र के कुराले हामीलाई बढी विश्वास तुल्याएको छ भन्दा, अन्धविश्वासले । हो महिला महिनाबारी हुँदा फोहरी किटाणु युक्त (पोलुटेड) हुन सक्छ यदि उनीहरू दैनिक नुहाई-धुवाई गरेनन् भने । अब पुनः कुष्ठरोगबारे चर्चा अधि बढाऊं ।

तेस्रो चर्चाको कुरा, कुष्ठरोगसँग अन्धविश्वास प्रचुरमात्रामा छ । व्यक्तिको मस्तिष्कमा यति गहिरोरूपमा गाडिएको छ कि व्यक्ति र सामाजिक दृष्टिकोण अन्धकारमय छ । अर्थात् व्यक्तिले यस रोगलाई आँखा चिम्लेर उही डाक्टर श्रीमतीले भने गरे भैं, सरुवा रोग हो र निको पार्न सकिन्न भन्ने धारणाले बाँधिएको छ । यसमा त भन्नु अलिकति धर्मको भाड (सुगन्ध) राखिदिएपछि पुगी हाल्यो । सफा-सुगन्ध, आनीबानी, खानपान र चेतनामा परिवर्तन ल्याउनुभन्दा उही श्राद्धमा विरालो बाच्ने चलन चलाएमा आनन्द । आज विज्ञान र प्रविधिको के कति अविष्कार र सत्य-तथ्य पत्ता लगायो भन्ने स्पष्ट हुँदा हुँदै पनि हाम्रो समाज प्रतिगामी (राजनीति लोक प्रिय शब्द) छ । आफू परिवर्तन नहुने विज्ञानको उपलब्धिलाई विश्वास नगर्ने बरु चुनौती दिने । मेडिकल/पी.एच.डी. डाक्टरहरूलाई विश्वास नगर्ने तर अन्तिम परे उनैको शरणार्थी बन्ने हाम्रो सामाजिक संस्कार छ । कुष्ठरोगप्रति यो टिप्पणीकारलाई थाहा छ- मेरै बन्धु परिवारमा धेरै नराम्रा घटनाहरू भएका छन् । एउटा काकाले यो रोगका कारण ओडारको बास बस्नु पर्‍यो र कष्टकर जीवनपछि मरे । कसैले छुन नहुने भन्ने अन्धविश्वासका कारण उनको मृत्युपछि त्यहीँ मुनि खाल्टो खनी बाँसको टंगालोले घुच्याउँदै खाल्टोमा हाल्दै टाढैबाट हुँगा माटोले पुर्नु पर्‍यो । अर्को एक काकाले रोग पत्ता लागेपछि उपचार गराउँदा गराउँदै आफ्नै १३ दिने नाता बन्धुहरूले उनका घर परिवारहरूसँग सामाजिक बहिष्कार गरे । उनका घर आँगन कसैले टेकेनन्, मेलापातमा परिवारका सदस्यहरूसँग सहकार्य तोडे मेलापर्म गरेनन् । अन्तमा सामाजिक एवम् परिवारिक हेलाका कारण देवघाट गई आत्महत्या गर्नुपर्‍यो ।

भन्न त विश्व स्वास्थ्य संघले सन् २००२ सम्ममा यो रोगलाई विश्वबाटै निर्मूल पाछु भन्थ्यो क्यारे तर यो लक्ष्य पूरा भएको छैन । एउटा सत्य र तथ्य कुरा के हो भने यो रोग सरुवा होइन र नियमित ६ महिनादेखि एक वर्ष औषधी सेवनबाट मुक्ति भइन्छ भन्ने कुरा प्रमाणित हो । तर यो सन्देशको जनचेतना विश्व स्वास्थ्य संघले व्यक्ति र सामाजिक आत्मामा विश्वास दिलाउन सकिरहेको छैन । किन भने यो टिप्पणीकार, हुनसक्छ, व्यक्तिगत चेतनाको कमीका कारण पछिपरेको होला, यस रोगको अनुभवी पात्रका कारण उसले भोगेका अनुभवले विश्वलाई एउटा सन्देश प्रवाह गर्न चाहन्छ कि-राजधानीको एउटा सानो मध्यम ४ सदस्यीय परिवार, जसमा ग्रेजुएटदेखि मास्टर र पी.एच.डी गरेका र स्कूल कलेजमात्र नभएर विश्वविद्यालयमा पठन-पाठन गर्ने व्यक्तिको परिवारमा समेत मानसिक परिवर्तन आएको भेटिँदैन । श्रीमान्ले जति सुकै तथ्य सत्य कुरा आफ्नी एम.ए पढेकी श्रीमतीलाई अस्पतालमै लगेर परामर्श गराए तापनि विश्वस्त हुन सकिरहेको अवस्था छैन, शारीरिकरूपमा पूर्ववत् स्वस्थकररूपमा काम-धाम गरे तापनि खासै रोगको कारणले क्रियाकलापमा रौ अन्तर नदेखिए तापनि उनी हुक्क छैनन् । बरु आत्ममा घृणा छ, समाजको अगाडि देखावटी अभेद गरे पनि पारिवारिक एवम् श्रीमान् श्रीमती बीचको (व्यवहार) मा शतप्रतिशत कुष्ठरोगीको स्तर व्यवहारमा लाग्ने बाँच्नु परिरहेको हुन्छ । यसको कारण के हो विज्ञानले निकालेको उपलब्धिलाई अन्धविश्वास, रूढीवादी र परम्पराले चुनौती दिइरहेको होइन ? सत्य-तथ्यलाई भन्दा सामाजिक कुदृष्टिले प्रार्थमिकता पाइरहेको छ । मास्टर तहको कोरा शिक्षाले उसले व्यवहारमा परिवर्तन शून्य छ । बरु कसैले पढाउँदै नपढाएका, सुनेको अन्धविश्वासका भरमा आँखाहरू र चेतना सक्रिय रहेको भेटिँन्छ । यस्तो शिक्षाको कुनै उपदेयता छ ?

मेरो अनुभवमा यो सामाजिक अन्धविश्वासलाई नाङ्गो पारी दिनु जस्तो लाग्थ्यो तर अन्तमा आफ्नै घरमा आफ्नै श्रीमती तेत्रो उच्च शिक्षा हासिल गरेकी र उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने जिम्मेवार बोकेकी व्यक्तिले बुझ्न सक्दैन र आफूलाई परिवर्तन गर्न सक्दैन भने परिवारभन्दा बाहिरकाले भन्नु के ठान्छन् ? कल्पना गर्नुस् । अन्धविश्वास, सामाजिक भ्रम र परम्परामा मानिसको अथाह विश्वास र अभै भ्रम छ । भोलि समाजका अगाडि परिवारको सदस्यले प्रतिस्ठामय भएर बाँच्नु पर्दछ । विहेबारी जागिर, उठवस, साथी संगत, लिन-दिन र धेरै सामाजिक व्यवहारहरूले व्यक्तिलाई बाँधेर राखेको हुन्छ । त्यसैले आफूलाई त्यो जाल (ट्याप) मा को पन र फस्न चाहन्छ ? त्यसैले केही समयका लागि नेपाली समाज यो चेतनाबाट टाढै रहेको कारण सत्य र तथ्यको नाङ्गो स्वरूप देखाउने स्थिति छैन । तर चेतनाका दरिद्र पढेका मूर्ख र अज्ञानी तथा सामाजिक प्रतिष्ठा राख्छु भन्ने मिथ्यशास्त्री र धर्मका ठेकेदार र नामको अथाडि डा. पछाडि बीए, एमए आदि भुन्ड्याउनेहरूका लागि अन्धविश्वासको ढोका उदाङ्गपारी अगाडि आउन कुष्ठरोगीहरूको तर्फबाट आह्वान गर्दै म चुनौती दिन चाहन्छु । आत्मबल इच्छाशक्ति र सामाजिक मनोबल बढाउन कुष्ठरोगीको घाउमा मलम लगाऔं । पिछाडिएको नेपाली समाज, आफ्नो सरकार नभए सरहको मुलुकमा मित्र राष्ट्रहरूको च्यारिटी र सहयोगमा कुष्ठरोग निवारणका धेरै कार्यक्रमहरूमै रहेका छन् । त्यसमध्ये बेलायती सरकारको सहयोग र अन्य दातृ समुदायहरूको योगदान उलेख्यरूपमा नेपालमा भेटिन्छन् । त्यसमध्ये लेप्रोशी मिशान नेपालद्वारा देशका प्रमुख सहरहरूका छेउ छाउमा रहेर धेरै सेवाग्राही कामहरू भइरहेका छन् र विश्व स्वास्थ्य संघको लक्ष्य र उद्देश्यलाई प्रत्यक्ष एवं व्यावहारिक मानवीय सहयोग पुऱ्याउने ती संस्थामध्ये पोखराको हरियो खर्क अस्पताल, लालगढ, धनगढी र ललितपुरको आनन्दवन अस्पतालको उपचार, व्यवहार र मानवीय सेवालाले नेपाल सरकार, नागरिक समाज र आम जन समुदायले धन्यवाद दिनै पर्छ । यस्ता मानवीय निःशुल्क सेवा प्रदान गर्ने संस्थाको प्रचार-प्रसार सम्बन्धित निकायहरूले गरी यसका लक्षित वर्गलाई सर्वसुलभ सेवा पुगोस् भन्ने पवित्र आत्मले मानवधर्म परम धर्मका रूपमा ग्रहण गरौं । सामाजिक दृष्टिकोण, विरामीको मनोबल र अन्धविश्वास र परम्परामा आमूल परिवर्तन र जनचेतना आउनु-ल्याउनु सबैको कर्तव्य हो । यही यो टिप्पणीकारको अग्रह र अनुरोध छ ।

बौद्धिक अपाङ्गका मुद्दाहरू

१. बौद्धिक अपाङ्गहरूको राष्ट्रिय जनगणना लिँदा छुट्टै महल राखियोस् । मानसीक रोगीको महलमा नमिसार्इयोस् ।
२. बौद्धिक अपाङ्गका लागि विशेष रङ्ग र पहिचान भएको परिचयपत्र नगरपालिकाको वडाबाट र गा. वि. स. बाट दिने व्यवस्था होस् । परिचयपत्र आमाको नामबाट पनि दिन सक्ने व्यवस्था होस् । साथै उनीहरूलाई राज्यले दिईने सेवा, सुविधा परिचयपत्रको पृष्ठ भागमा लेखियोस् ।
३. बौद्धिक अपाङ्गको प्रतिनिधित्व सधैं अभिभावकले गर्नुपर्ने भएकोले बौद्धिक अपाङ्गका अभिभावकलाई पनि परिचयपत्रको साथै यातायातको साधनहरूमा छुट प्रदान गरियोस् ।
४. नागरिकताको प्रमाणपत्रमा बौद्धिक अपाङ्ग भनी खुलाइयोस् । आमाको नाम पनि लेखियोस् ।
५. बौद्धिक अपाङ्गको सम्पत्तिको संरक्षण र उनीहरूले उपभोग गर्न सक्नेगरी कानुनी संरचनाको व्यवस्था गरीयोस् ।
६. बौद्धिक अपाङ्गको तर्फबाट अभिभावकले दस्तखत गर्न पाउने व्यवस्था गरियोस् ।
७. फौजदारी मुद्दामा मुछिएका बौद्धिक अपाङ्गका बारेमा अत्यन्तै गम्भीरतापूर्वक छानवीन गरेर, राम्ररी बुझेर र घटनाको प्रकृतिसमेत केलाएर मात्र कारबाही अगाडी बढाईयोस् ।
८. संविधानसभामा बौद्धिक अपाङ्गका अभिभावकहरूलाई पनि समावेश गरियोस् । विशेष आरक्षणको व्यवस्था होस् । साथै नेपाल सरकार र अन्य संघ संस्थाले बौद्धिक अपाङ्गसम्बन्धी नीति, ऐन, नियम योजना र कार्यक्रम निर्माण गर्दा वास्तवीक अभिभावकलाई अनिवार्य रूपमा सहभागी गराईयोस् ।
९. प्रत्येक जिल्ला अस्पतालमा बौद्धिक अपाङ्गका लागि निशुल्क फिजियोथेरापी र स्पीचथेरापी को व्यवस्था गरियोस् । बौद्धिक अपाङ्ग बच्चा जन्मदै छ, भन्ने कुरा थाहा पाउनासाथ चिकित्सकहरूले आमा बाबु र परिवारलाई यसबारे जानकारी दिइयोस ।
१०. बौद्धिक अपाङ्गलाई अस्पताल, प्रहरी, यातायात, सञ्चार र सरकारी अड्डा अदालतले प्राथमिकता र विशेष सहुलीयत दिनुपर्छ भनि ऐनमै किटान गरियोस् ।
११. शिक्षा ऐनमा अपाङ्गका लागि विशेष शिक्षाको अध्याय अलगगै राखियोस् । अथवा छुट्टै विशेष शिक्षा ऐन निर्माण गरियोस् । बौद्धिक अपाङ्गको पठनपाठन अरु अपाङ्ग भन्दा नितान्त फरक हुने भएकाले बौद्धिक अपाङ्ग (सुस्त मनःस्थिति) को प्रकृति र आवश्यकता अनुरूपको पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र पाठ्यसामाग्री छुट्टै निर्माण गरियोस् । सोही अनुसारको शिक्षण प्रविधिको विकास गरियोस् र शिक्षकहरू तयार पारियोस् । साथै जीवनोपयोगी शिक्षा (Life Skilled Education) दिइयोस् । मातृभाषामा शिक्षाको व्यवस्था होस ।

१२. बौद्धिक अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद, वाद्यवादन, नृत्य, व्यावसायिक तालिमकेन्द्र, पुनर्स्थापना, रोजगारी, हकहित, कल्याण आदिको लागि खोलीएका संघ संस्थालाई दर्ता र नवीकरण गर्दा शुल्क वा कर नलिईयोस् । साथै यस्ता संस्थाको निरीक्षण पनि समय समयमा गरियोस् ।
१३. बौद्धिक अपाङ्गलाई प्रतिभा, योग्यता र क्षमता अनुसार समय सापेक्ष सीपमुलक तालिम दिइ आय आर्जनको कार्यक्रम ल्याईयोस् । लघु उद्योग खोल्ने अनुकूल वातावरण सिर्जना गरियोस् । उत्पादित सामान बिक्रि वितरण गर्न बजारको व्यवस्था गरियोस् ।
१४. बौद्धिक अपाङ्गका लागि स्थापना भएका शिक्षालय, तालिम केन्द्रहरूलाई स्वीकृती प्रदान गरी स्थानीय तवरले नियमित अनुदान दिने व्यवस्था होस् ।
१५. बौद्धिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई राज्यले उनीहरूको योग्यता, क्षमता मुताबिक रोजगारीको ग्यारेन्टी दिईयोस् र रोजगारी दिन नसकेमा रोजगारी नपाउन्जेल निजलाई गुजरा गर्न पुग्ने जीवन निर्वाह भत्ता दिने व्यवस्था गरियोस् ।
१६. असहाय, बेसहारा अवस्थामा रहेका बौद्धिक अपाङ्गहरूलाई राज्यले, स्थानीय निकायले उनीहरूको गास, बास, कपास, स्वास्थ्य, शिक्षा, तालिम आदि व्यवस्था गरी संरक्षण दिने कुरा ऐनमा नै किटान गरियोस् ।
१७. बौद्धिक अपाङ्गका अभिभावकहरूलाई संगठित हुन र संस्था दर्ता गर्न राज्यले अभिप्रेरीत गर्ने र सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गरोस् ।
१८. बौद्धिक अपाङ्ग र उनीहरूका अभिभावकहरूलाई आवश्यक पर्ने सामग्री, उपकरण र औषधी आयात गर्दा लाग्ने भन्सार लगायत सम्पूर्ण कर छुट होस् ।
१९. राष्ट्रिय अपाङ्ग आयोगको स्थापना गरी जिल्ला जिल्लामा अपाङ्ग कल्याण अधिकृत राखियोस् ।
२०. जि. वि. स., गा. वि. स. र नगरपालिकाहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रका सम्पूर्ण अपाङ्गहरूको विस्तृत विवरण सहितको लगत राख्ने व्यवस्था गरियोस् ।
२१. स्थानीय निकायले आफ्नो बजेटको कम्तिमा ५ प्रतिशत रकम अपाङ्गकै लागि खर्च गर्नुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरियोस् । त्यसको २५ प्रतिशत बौद्धिक अपाङ्गका लागि छुट्याईयोस् ।
२२. बौद्धिक अपाङ्ग सम्बन्धमा जनचेतना जागृत गर्ने गरी स्कुलका (साङ्गहरूलाई पढाउने) पाठ्यपुस्तकमा विषय र सामग्रीहरू राखियोस् ।
२३. नेपाल सरकारले दिएको भनिएको अपाङ्ग भत्ता थोरै र पहुँचवालाले मात्र पाईराखेका छन् । सबै अपाङ्गलाई दिइयोस् ।
२४. भौतिक संरचनाहरू निर्माण गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि समेत सरल र सहज पहुँच हुने गरी अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड (Universal Standard) अनुसार निर्माण गरियोस् ।
२५. बौद्धिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सम्बन्धित क्षेत्रहरूबाट सहूलियत सहित मौका र हौषला प्रदान गरियोस् ।
२६. साङ्ग चेलिबेटी समेत बेचबिखन भैराखेको अवस्था भएकोले बौद्धिक अपाङ्ग चेलीहरूको सुरक्षाको लागि विशेष निगरानीको व्यवस्था गरियोस् ।
२७. स्वास्थ्य र दुर्घटना लगायतका जीवन विमा राज्यले नै गरिदेओस् ।
२८. बौद्धिक अपाङ्गका अभिभावकलाई विशेष तालिम दिइयोस् ।
२९. बौद्धिक अपाङ्गको सम्पूर्ण जिम्मा राज्यले लेओस् ।
३०. बौद्धिक अपाङ्गको लागि अपाङ्गगृह र अपाङ्गग्राम निर्माण गरी पुनर्स्थापना गर्ने योजना, कार्यक्रम ल्याईयोस् । यसको लागि बजेट छुट्याईयोस् ।

नेपाली अपाङ्गको माग

ईश्वरी अधिकारी

भन्डै १२ वर्षको जनयुद्धपछि माओवादीको नेतृत्वमा सरकार बनेको छ । यो नेपाली जनताको चाहना र आशाको चुरो हो । मुलुकमा पिछडिएर रहेका दलित पीडितको समान हक र अधिकारको स्थापना गर्न युद्धमा होमिएको यो पार्टीको मुख्य लक्ष्य रहेको उसको दाबी छ । यही लक्ष्य प्राप्तिका लागि जनताले उसलाई विश्वास गरेका हुन् र यसपटक उसलाई बहुमत दिएर सरकार बनाउने वातावरण तयार पारी दिएका हुन भन्ने कुरामा विमति छैन ।

मुलुकका सामु यतिखेर धेरै समस्या छन् । कतै राजनीतिक कतै सामाजिक त कतै गरिबी, अशिक्षा अनि कतै बेरोजगार लगायत । त्यतिमात्र नभई कृत्रिम अभाव महँगीलगायत दैवी प्रकोप पनि सरकार सामु देखिएको अर्को चुनौती हो । त्यसै गरी यही समाजभित्र युगौंदेखि रहेको अर्को समस्या हो अपाङ्गता, जसलाई समाजका युगीन सोचधारीहरू पूर्व जुनीसँग गाँसेर हेर्छन् । परन्तु यो कुनै मानवीय गलती पूर्वजुनीको कमाई नभई सामान्य मानिसमा हुने बाध्यता, दरिद्रता र मानवीय सुख सयलका साधनबाट हुने घटना दुर्घटनाको उपज नै हो ।

समाजमा जन्मेका हरेक मानिसको उसको जन्मभूमिप्रति जति साङ्ग र सबल मानिसको हक-अधिकार हुन्छ, कुनै पनि अपाङ्ग वा अशक्तको पनि त्यो मुलुकप्रति त्यत्तिकै हक-अधिकार हुन्छ नै । यो प्राकृतिक न्यायको कुरा हो । त्यसको अतिरिक्त मुलुक र राज्यको दाइत्वको कुरा आउँछ । त्यो भनेको उसले कमजोर असक्त र असहायहरूका लागि गर्नुपर्ने काम कर्तव्य र दायित्वको कुरा, जुन गत विगतका सरकारहरूले गरेनन् वा गर्न चाहेर पनि उनीहरूको दृष्टि त्यहाँसम्म पुग्न सकेन । जे होस् यति बेला समाजको मीठो नारा बोकेर माओवादी जनयुद्धबाट सत्तामा पुगेको छ, उसप्रति नेपाली अपाङ्गहरूको आशा र विश्वास धेरै रहेको छ ।

मुलुकको कुल जनसंख्याको १२ प्रतिशत अर्थात् भन्डै ३० लाखको हाराहारीमा अपाङ्गहरूको संख्या रहेको विश्व स्वास्थ्य संगठनलगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरूको तथ्याङ्क रहेको छ, भने त्यसको समानुपातिकरूपमा सबै खाले निर्माणका प्रतिफल पुऱ्याउनु सरकारले दिनुपर्ने अन्य सहयोग र सुविधा उपलब्ध गराउनु सरकारी दायित्वभित्र पर्छ । वर्तमान सरकार आफूलाई मुलुक र जनताका सबै समस्या जाने बुझेको सुयोग्य पार्टीका रूपमा दाबी गर्दै आएको छ । यो नेपाली अपाङ्गहरूका लागि निकै खुसी लाग्दो कुरा पनि हो । उनलाई यो कुरा जानकारी हुनुपर्छ र उसले आफ्नो कर्तव्य बोध गर्छ र गर्ने पर्छ ।

नयाँ नेपालको निर्माणमा सहयात्रा गर्न हिँडेका अन्य पार्टीहरूलाई पनि यो सरकारले सरकारका दायित्व र कर्तव्य के हो भन्ने तथ्य बोध गराउनु पर्छ । जसबाट उनीहरूले पनि पाठ सिकुन् र हिजोका गलती भोलि उनीहरू कुनै बेला सत्तामा पुग्दा पनि त्यो नदोहोऱ्याउनु, जसबाट माओवादी मुलुकको राजनीति सरकारको कर्तव्य र दायित्वप्रति गुरु बन्न सकोस् । यो नेपाली जनता र प्रत्येक अपाङ्गहरूको माओवादीको सरकारप्रति गरेको आशा भरोसा र विश्वास हो ।

रह्यो अपाङ्गका कुरा, हिजोका सरकारले के गरे वा के गरेनन् भन्ने आजको बेला होइन । आजको सरकारले के गर्छ र के गर्नुपर्छ भन्ने मुख्य दायित्व र चर्चा नै आजको सान्दर्भिक प्रसंग हो । अपाङ्ग पनि समाजकै एक अंग हुन, उनीहरूमा पनि चेतना, इच्छा र आकांक्षाका लहरहरू छन् र आजसम्मका हरेक आन्दोलनमा उनीहरू पहिलो पंक्तिमा देखा परे र साङ्ग व्यक्तिहरू भन्दा एकदम अघि पुगेर आन्दोलनको अगुवाई गरे । हरेक आन्दोलनले एउटा लक्ष्य बोकेको हुन्छ, चाहे त्यो स्वतन्त्र संग्रामका लागि गरिएको आन्दोलन होस् वा कुनै अत्याचारीविरुद्ध वा मुलुकको शासन व्यवस्था परिवर्तनका लागि यी सबै आन्दोलनमा राजनीतिकर्मीहरू लगायत जनताको पनि स्वार्थ लुकेको हुन्छ । त्यो हो परिवर्तनसँगै मुलुक र जनताले पाउने प्रतिफल । समाजमा रहेका अपाङ्गहरू पनि प्रायः हरेक आन्दोलनमा होमिए । उनीहरूको उद्देश्य पनि यही हो कि यो परिवर्तनले हाम्रा यावत समस्याहरूको अन्त्य हुनेछ र हामी आफू पनि मुलुकका अन्य व्यक्तिले पाए सरहको हक-अधिकार पाउँछौं भन्ने कुरामा दुई मत छैन र हुन सक्दैन ।

आज नेपाली अपाङ्गले खोजेको मुख्य विषय भनेको नीति निर्माणलगायतका हरेक ठाउँमा साङ्ग र सबल व्यक्ति सरहको अपाङ्गको प्रतिनिधित्व हुनुपर्छ, चाहे त्यो गाउँ इकाई होस् वा जिल्ला अञ्चल र क्षेत्र हुँदै

केन्द्रसम्म पनि अपाङ्गको समान प्रतिनिधित्व चाहिन्छ र हुनै पर्छ भन्ने नै हो । यसको अर्थ त्यो प्रतिनिधित्व नै अपाङ्गका लागि सबैथोक भने होइन । उसले अपाङ्गको समस्या बुझेको हुन्छ र हरेक गाउँ र जिल्लाहरूमा अपाङ्गका लागि के कस्ता नीति निर्माण गर्नु पर्छ त्यो सवालमा ऊ सशक्त हुन्छ र त्यसै अनुरूप सरकारले आफ्नो लक्ष्यले भ्याएसम्म सहूलियत कार्यान्वयन गर्छ भन्ने हो । यी सबै कुरा हुनका लागि अहिलेको संविधानसभामा पर्याप्त मात्रामा अपाङ्गको प्रतिनिधित्व गराइनु पर्थ्यो । मुलुकको कुल जनसंख्याको आधारमा १२ प्रतिशत अपाङ्ग भनिएको छ त्यसमा ६ सय जनाको संविधानको कुल जनसंख्याको आधारमा प्रतिशत अपाङ्ग भनिएको छ त्यसमा ६ सय जनाको संविधानसभा निर्माण हुँदा ७२ जना अपाङ्ग रहेको संविधानसभा हुनु पर्दथ्यो । त्यति त हुन सकेन भैगो त्यसको ३६ जना त पुग्नु पर्दथ्यो त्यो पनि भएन र लौ त्यसको चौथाई १८ जना सम्मले त संविधानसभामा प्रवेश पाउनु पर्दथ्यो त्यो पनि भएन यसो हुनुको अपाङ्गप्रतिको जिम्मेवारी सरकारले नलिएको अवस्था हो भन्न करै लाग्छ । मुलुकमा ठूला आन्दोलन हुन्छन् त्यो केवल परिवर्तनका लागि परिवर्तन भन्नु नै जनताका हक-अधिकारको सुरक्षा र संरक्षण गर्नु हो । अपाङ्ग पनि मुलुकका जनता नै हुन् उसको पनि आफू जन्मे हुर्केको मुलुकमा अरू सरहको हक-अधिकार हुन्छ र हुनै पर्छ । यदि त्यसो भएन भने त्यसको विरुद्ध आन्दोलन थाल्नु पर्ने हुन्छ । यो भनेको असमानताको विरुद्ध गरिने एक प्रकारको युद्ध हो । जसलाई माओवादीले आत्मसाथ गरेको छ र त्यसैका लागि ऊ १२ वर्ष जङ्गल गएको हो भन्ने कुरामा दुईमत छैन । आज त्यही पार्टी सत्तामा आएका बेला भएको पहिलो निर्णय मन्त्रपरिषद्को गठन हो जहाँ २४ जना मन्त्रीहरू छन् त्यहाँ एक जना पनि अपाङ्ग छैनन् । त्यस्तै मुलुकको नीति निर्माणका हरेक तहमा र निकायहरूमा अपाङ्गको समान प्रतिनिधित्व हुनु पर्छ । यो नितान्त जरुरी कुरा हो । जस्तै लोक सेवा आयोग, सामाजिक कल्याण परिषद्, राष्ट्रिय योजना आयोगलगायतमा नियुक्तिका क्रममा रहेका यी निकायहरूमा पनि सक्षम र योग्य अपाङ्गको नियुक्ति हुनु पर्छ । यो आजको आवश्यकता हो र प्रत्येक नेपाली अपाङ्गको माग पनि ।

त्यस्तै लामो समयदेखि ओभ्हेलमा पर्दै आएको अपाङ्ग आयोगको स्थापना अबै हुनसकेको छैन । यो हुनु नितान्त जरुरी छ । त्यो पनि बितेका सरकारहरूले योग्य आफन्त अपाङ्गको अभावका कारण त्यो आयोग गठन गर्ने निर्णय त गरे तर त्यसको गठन नै गरेनन् । प्रधानमन्त्रीकै शब्दमा भनौं हाम्रा होइन राम्रा कर्मचारीबाट मात्र मुलुक बन्छ भन्ने कमरेडको यो भनाइप्रति नेपाली अपाङ्गहरूको स्वागत छ । हो तपाईंहरू पनि राज्य सञ्चालनका क्रममा हाम्रा मानिसमात्र नखोज्नुस् राम्रा मानिस पनि खोज्नुस् जो भोलि तपाईंकै हुन सक्छन् । त्यस्तै अब गठन हुने अपाङ्ग आयोगमा पनि हाम्रा पार्टीका होइन राम्रा मानिसको खोजी गरी गठन गर्न जरुरी छ । यो पनि अर्को माग हो । यदि त्यसो भएन भने नेपाली उखान भै काम कुरो एकातिर कुम्लो बोकी ठिमीतिर भने जस्तै हुनेछ ।

विज्ञापन

बडा दसैं तथा तिहार (दीपावली) २०६५ को उपलक्ष्यमा मित्रहरूलगायत सम्पूर्ण नेपालीमा हार्दिक मंगलमय शुभ-कामना

तुलसी बास्कोटा

सदस्यसचिव

तथा राष्ट्रिय अपाङ्ग कोष परिवार

स्तरीय अर्थोपेडिक एप्लायन्सेस

(कृत्रिम हात खुट्टा एवम् हाडजोर्नीका विरामीहरूले प्रयोग गर्ने सामग्री आदि) र फिजियोथेरापी सेवाका लागि सम्पर्क राख्नुहोस् ।

समाज कल्याण परिषद्
राष्ट्रिय अपाङ्ग कोष
भौतिक पुनःस्थापना केन्द्र
भृकुटिमण्डप, काठमाडौं
फोन: ४२३९५८६, ४२२४९६८

यात्रा संस्मरण

जुम्ला भ्रमणका केही अनुभूति र सम्झनाहरू

ओम पुन 'श्रमिक'

'तुमी काठमाण्डुबाट आया हो ?'

'हो'

'कौन अफिस ?' म अकमक्कमा परें । भर्खर एयरपोर्टबाट जुम्ला सदरमुकामको मुल बजार छेवैको सानो चोकमा आइपुग्दा एक अपरिचितले सोध्यो । सोधनीकर्तातिर फर्के, मैलो र काई जमेको जिन्स पाइन्ट, घम्लङ्ग परेको जकेट र टाउकोमा ऊनीको ख्यापे टोपी लगाएको एउटा जुम्ली भाइ उभिइरहेको थियो । मेरो नजर उसको शिरदेखि पैतालासम्म पुगे । लाग्यो जुम्लालगायत सिङ्गो कर्णालीको मलिनो र टिठलाग्दो अनुहार हेरेर पापी काठमाडौं गम्केर हाँस्दै बाँचिरहेछ । अनि कर्णालीको बारेमा पाँचतारे होटलमा गोष्ठी सेमिनार गरिरहेछ र पिछडिएको क्षेत्रलगायत सिङ्गो कर्णालीको बारेमा उधारो सपना बाँडिरहेछ । मनमा उल्लिरहेको यस्तै तरङ्गलाई एकातिर पन्छ्याउँदै मैले त्यो जुम्ली भाइलाई सोधें तपाईंको घर कहाँ पर्छ ?

'सिन्जा' उसको बोलाइको लवज स्थानीय भएकाले मैले नुबभिकनै टाउको हल्लाएँ । अन्य कुरा नगरी आफ्नो बाटोतर्फ लागें । खलंगा बजारदेखि अलि तल भरेपछि एक हुल खच्चडको लस्कर बजारतिर उक्लँदै थिए । मनमनै सोचें सायद समान ढुवानीका लागि यी खच्चड गाउँबाट यहाँ ल्याइएका होलान् । खच्चडको पछिपछि हिँड्दै गरेको भाइलाई सोधें- 'भाइ बसपार्क कहाँ हो ?' उसले त्यहाँबाट पश्चिमतिर चोर औंला तेसाउँदै भन्यो- 'ऊ त्यही तल पड्न्या हो' मैले उसको चोर औंलाले गरेको इशारातर्फ आँखा डुलाएँ । दृष्यमा तिला नदी, छेउछाउको खेत र त्यसको वरिपरिका हिउँले ढाक्ने गरेका अग्ला पहाडका टाकुराहरू देखें ।

जुम्ला जिल्ला विकास समितिको कार्यालय खोज्दै हिँड्ने क्रममा एउटा भलुङ्गे पुल तनै आँटेका बेला मेरा आँखा अगाडि नेपाल मजदुर किसान पार्टीको जिल्ला सम्पर्क कार्यालय देखा पयो । भस्केँ यहाँ पनि मजदुर किसान पार्टीको कार्यालय ? छेउमा हिँड्दै गरेको जुम्ली भाइले सुल्फाउँदै भन्यो दाइ भक्तपुरपछिको मजदुर किसान पार्टीको अर्को सशक्त जिल्ला जुम्ला हो । उसले नेपालको कम्युनिस्ट पार्टीको इतिहास बताउने कोसिस गर्‍यो ।

त्यो जुम्ली भाइको अध्ययनको गहिराइमा मेरो केही लाग्दो रहेनछ भन्ने बुभें मैले । तसर्थ त्यही पुलमा उभिएर अध्ययन गर्नु पर्ने केही सामग्रीहरू सम्भे । तत्क्षण पुस्तकहरूको नाम याद आएन तर लेखकहरू सम्भेँ- मोहनविक्रम सिंह, प्रचण्ड, बाबुराम भट्टराई, घनश्याम भुपाल, मोदनाथ प्रश्रित, खगेन्द्र संग्रौलालगायत आदि आदि । सम्भेँदै गर्दा आदरणीय खगेन्द्र संग्रौलाज्यूको 'सेतेको संसार' को याद आयो । सेते त्यो बेलाको मेरो चेतनाको आदर्श पात्र सायद सेतेलाई चिन्दा या उसलाई पढ्दा म

नौ कक्षामा पढ्दै थिएँ । लाग्छ त्यतिबेला पञ्चायती व्यवस्थाको अन्तिम अवस्था थियो । सम्झ्दै गर्दा मेरो मन २०४५ सालको पुस २९ गते हो (याद आएन) त्यहाँ पुग्यो, जुन बेला हामी जानेर वा नजानेर पञ्चायत विरोधी आन्दोलनमा लागेका थियौँ । याद आउँदै थियो, प्यूठानको ओखरकोट, बाँदीकोट र नारीकोटमा २०४५ सालमा भएको पहिलो जनवादी साँस्कृतिक कार्यक्रम जहाँ हामी नै होमिएर लागेका थियौँ । सम्झने क्रममा म उभिएको भलुङ्गे पुल मुनिको पानी बग्दै ठोक्किँदै, फोहरसँग लड्दै र थिग्रिँदै तिडला नदीमा पुग्यो होला र सायद त्यहाँबाट बग्दै उता कालिकोटतिर बग्दै थियो होला । सम्झें, नदी त गतिशील हुन्छ । त्यहाँ न अहमता हुन्छ, न घमण्ड हुन्छ, न जड्ता न त मौनता ! बस निरन्तर बग्छ । मैले त्यतिबेला सम्झें फेवा ताललगायतका गतिहीन पानी पोखरीहरू के अर्थ छ तिनको ? तुलना गर्छु पाजी कतै नबग्ने ताल र पानीका पोखरीले स्वच्छ छु भनेर गतिशील फोहर बाग्मतीको कृहगन्धे नदीसँग सिँगौरी खेल्छ । म त्यो प्रकारको सिँगौरी (दोहरी) को फैंसलाको निर्णायककर्ता हुन्थेँ भने सीधै बाग्मतीलाई हाई-हाईका साथ विजय घोषित गरिदिन्थेँ । कारण ऊ फोहोर र नराम्रो भए पनि गतिशील छ । र गतिशीलतामा नवीन जीवन छ । नवीन जीवनभित्र नवीन सौँच र चिन्तन अनि नवीन आकाँक्षा छ । गतिशीलताको यही संघर्षपूर्ण जीवन यात्राले ऊ सर्लाहीसम्म पुग्दा कञ्चन भएको छ । ल भन्नुस् तपाईंले फोक्सुन्डो ताल र बाग्मतीमा फरक के पाउनु हुन्छ ? सम्झनाको पर्दामा मेरो अगाडि एक्कासि काठमाडौँ र न्युरोड देखा पर्छ र क्रमबद्ध हिँडिरहेका देखिन्छन् त्यहाँ हिपहपहरू । तिनीहरूमा गर्व छ आधुनिक भएकोमा- न्युरोड, ठमेल, भोटाहीटी, इन्द्रचोक घुम्नु र आधुनिक भनिएका होटल रेस्टुरेन्टहरूमा नाना थरी नाम गरेका परिकार खानुलाई उनीहरूले २९ औँ शताब्दीको सभ्यता मान्छन् । ती सब सम्झेर एक प्रकारको बेचइनी मनभित्र सलबलाउँछ । यसो चारैतिर आँखा डुलाउँछु- दृष्यमा तिला नदी, रमणीय हिँउका अग्ला टाँकुरा र तल त्यही नदीको आस-पासमा रहेका रहरलाग्दा खेतहरू, जसलाई देखेर एक्कासि मन कल्पिन्छ । आहा ! ती डाँडा काँडाहरूमा लालिगुराँस फुल्दा कति सुन्दर र मनमोहक हुँदा हुन् । कल्पनामा नै मन रमाइरहेको थियो तर त्यो पनि क्षणभरमै हराउन पुग्यो कारण त्यहीँ पारी खलंगा बजारको चोकमा एउटा जुम्ली महिला देखिन्छिन् । अनुहार हेर्छु मुख नधोएको हो कि, कपडा नधोएको हो कि वा के हो ? म ठम्याउन सकिदैनँ । काखमा सानो बच्चा छ । बच्चा जाडोले कर्करीय जस्तो लाग्छ । हेर्दा हेर्दै ती महिला बच्चा काखमा राखेर थुचुक्क बसिन् र पोल्टाबाट ओखर भिकिन र सानो कपडामा राखेर बेचन बसिन । मैले मनमनै धन्यवाद दिएँ कम्तीमा पनि ऊनी मार्ने मान्छे त होइन् रहेछिन् । थोरै भए पनि सामान बेचेर आफ्नै खुट्टामा बाँचन चाहने मान्छे, रहिछन् । कहाँ उनी कहाँ काठमाडौँका टाईधारी ? टाईसुटमा ठाँटिएर काठमाडौँले माग्छ । कतै अपाङ्गको नाममा, कतै मधिसीको नाममा, महिला, दलित, आदिवासी/जनजाति आदि-आदिको नाममा । हुन पनि कर्णालीले थाहा नपाउने गरी स्वयम् कर्णालीकै नाममा काठमाडौँले पराईसँग माग्दै आइरहेको छ । सुखैत हुँदै जुम्ला पुग्ने मोटर बाटो, नुन र खाद्यान्न, शिक्षा स्वास्थ्य यी सब मार्ने माध्यम बनेका छन् । तर यति गर्दा पनि जुम्ला र सिँगो कर्णालीको मुहार फेरिएको खोई ? मैले कतै पनि देखिनँ । यतातिर जुम्ला र सिँगो कर्णालीको सधैंको अभाव र यो पछौटेपन, उता काठमाडौँको त्यो ठाँट जसलाई सम्झेर मनभित्र एक प्रकारको क्रोध पैदा हुन्छ । लाग्छ एउटै आमाका सन्तान काठमाडौँ र कर्णालीमा कति विभेद र पन्पच्छे ? काठमाडौँले कर्णालीलाई कहिल्यै चिन्न जान्दो रहेनछ । यहाँको स्याउ यार्चागुम्बा, पाँचऔँलेलगायत सयौँ जडीबुटीको खानी र कोटी-कोटी सम्पदाको भण्डार रहेको कर्णाली । के गर्नु म पुनः काठमाडौँलाई धिक्काछु र मुखबाट निरश थुक निकालेर पिच्च थुक्छु ।

भोलुँगे पुल छोडेर म जुम्ला जिल्ला विकास समितिको हलमा पुगेँ त्यस दिन संविधानसभामा अपाङ्गहरूको समावेशीकरण विषयक कार्यक्रम थियो । साथीहरू सबै जम्मा भइसकेका थिएँ । कार्यक्रम सुरु भयो । उपस्थित सबैले आ-आफ्नो ठूला-ठूला विचारहरू राखे । त्यहाँ दुई चार जनाबाहेक अरू अपाङ्गहरूलाई संविधानभन्दा पनि गास, बास र कपास चाहिएको थियो । एक जना त्रिवलचियर प्रयोगकर्ता भाइले धेरै गुनासाहरू गरे । म उनका गुनासाहरू खाली सुनिमात्र रहँ आखिर त्यसो गर्नु बाहेक मैले के गर्न सक्थेँ र ? जे होस् त्यस दिनको कार्यक्रम आफ्नै ढंगले सम्पन्न भयो । त्यस रात म

मानसरोवर होटलमा सुते । रातभरि निद्रा परेन, लाग्यो अब अपाङ्ग क्षेत्रभित्र पनि तल्लो वर्गले उपल्लो वर्गसँग अधिकार र अवसर प्राप्तिको लागि संघर्ष गर्नु अनिवार्य बनिसकेको छ, आखिर वर्ग जता पनि छँदैछ । यस्तै सोच्दा-सोच्दै त्यो रात बित्यो ।

भोलिपल्ट स्थानीय संस्थाका साथीहरूको सहयोगमा म नेपाल वायुसेवा निगमको जहाजमा नेपालगन्ज फर्कनका लागि चढेँ । जहाजले खलंगा बजार छोडेर आकाशमा उडिसकेको थियो । मनभरि जुम्लाका अपाङ्गहरूको अभाव, पीडा, पछ्यौटेपन उकुसमुकुस भइरहेका थिए । अवसर, समानता, पहुँच, सूचना सञ्चारलगायतका विषयहरूदेखि निकै टाढा रहेका ती अनुहारहरू सम्भ्रदै थिएँ, त्यतिबेला जहाज नेपालको राभाँ विमानस्थलमा उत्रिसकेको थियो । मनभरि जुम्लाको सम्भ्रना बोकेर म त्यही साँभ्र नाइट बसमा काठमाडौँतिर लागे । सम्भ्रें म पनि त ती सबै चिजदेखि टाढा छु । अठोट गरें- ती सबै चिजको प्राप्तिका लागि सँगै-सँगै लडौला ।

२०६५ असार

srijana_prakasan@yahoo.com

ह्विलचियरसँगै संविधानसभामा

अपाङ्गता सम्बन्धमा नै स्पष्ट नभइसकेको राज्य समाज र परिवार भएको देशमा राज्यको नीति निर्माणको तहमा नै अपाङ्ग पुग्नु सपना सरह नै हो । त्यस माथि पनि पाखा पर्वतमा जन्मिएका, महिला र त्यसमा पनि जनजाति अनि अति अशक्त वर्गको अपाङ्ग सबै कठिनताका विशेषण छन् ओहोदामा पुग्न तर पनि गोरखा विकट गाउँकी अति अशक्त अपाङ्ग इन्दिरा गुरुङ अपाङ्गहरूका लागि मात्र होइन देशकै जनवादी संविधान बनाउन पुगिन्, संविधान सभामा ।

विगतमा देशमा अन्यायको विरुद्ध ठूला-ठूला आन्दोलन भए, १० वर्षसम्म जनयुद्ध चल्यो, युद्धको शान्तिपूर्ण अवतरण पनि भयो यी सबै चरणमा अपाङ्गले कुनै न कुनै रूपमा महत्वपूर्ण योगदान दिए कतिपय आन्दोलनहरूमा अपाङ्गले साहसिक काम गरेर देखाए तत्कालीन शाही सरकारको कफर्यु तोड्न सात राजनीतिक पार्टीहरूले आँट गर्न नसकेको अवस्थामा ह्विलचियर र सेतोछडीका भरमा अपाङ्गहरूले कफर्यु तोडेर शाही सरकारलाई चुनौती दिएर आन्दोलनकारीलाई ऊर्जा प्रदान गरे । आन्दोलनमा सहभागी हुन हिचकिचाएर बसेका तटस्थ जनतालाई आन्दोलनमा होमिएर बलिदानीसम्म गर्न प्रेरित गरे तर जब आन्दोलनको सफलताबाट तत्कालीन पार्टीहरू सत्तामा पुगे, अपाङ्गका हकहितका बारेमा भएका गोष्ठी सभाहरूमा सहभागी ठूलापार्टीका नेताहरूले अपाङ्गलाई विविध आश्वासन दिए । कतिपय सभाहरूमा नेताहरूले अपाङ्गप्रति क्षणिक भावुक भएर आँसु पनि बगाए तर देशकै नीति निर्माण गर्ने संविधानसभाको चुनाव भयो अपाङ्गका नाममा भावुक भएर बगाएको नेताका ती आँसु गोहीको आँसुमा परिणत भए । नेकपा माओवादीले आफ्ना घाइते अपाङ्गलाई उम्मेदवार बनायो, समानुपातिकबाट पनि उठाए । सबैभन्दा सानो पार्टी नेकपा संयुक्तले पनि बहिरा अपाङ्गलाई प्रतिनिधित्व गरायो तर त्यतिखेर ठूलो भनिएका नेपाली कांग्रेस, एमालेले अपाङ्गप्रति कुनै चासो राखेनन् । समानुपातिक आपाङ्गको नाम राखेर जनताको सहानुभूतिको भोट बटुले तर मनोनयनमा भने वास्तै गरेनन् । संविधानसभामा प्राकृतिक अपाङ्गको आवश्यकता महसुस गरी माओवादीले राष्ट्रिय जीवनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका, सीमान्तकृत र संविधानसभामा प्रतिनिधित्व हुन नसकेका २६ जनाको कोटामा माओवादीले अति महत्वका साथ इन्दिरा गुरुङलाई प्रतिनिधित्व गराएर देशको २४ लाख अपाङ्गको सम्मान गर्‍यो । इन्दिराको मनोनयनले सिंगो संविधानसभा नै सम्मानित भएको छ, र यसको गरिमालाई पनि बढाएको छ ।

बाल्यकाल

२०३४ साल असार १२ गते गोरखा पाँचखुवा देउराली ८ मा माता जुनुमायाँ गुरुङ र पिता प्रेमलाल गुरुङको माइलो सन्तानका रूपमा जन्मनुभएकी इन्द्रमाया गुरुङ (इन्दिरा) जन्मदा साङ्ग हुनुहुन्थ्यो र २ वर्षपछि, पोलियो भएर अपाङ्ग बन्नुभयो । सुरुमा उहाँलाई आफू अपाङ्ग भएको थाहै भएन । उपचारको शिलशिलामा बुवा प्रेम लालले धेरै ठाउँमा पुऱ्याउनुभयो तर पछि निको नहुने भनेपछि, त्यो क्रम रोकियो । इन्दिराबाट भने गोप्य नै राखियो सायद बुर्केर दुखित होला भनेर होला । S.L.C. दिएपछि भने अब इन्दिरा बुर्कने भइसकेकी छिन्, भन्दा हुन्छ भनेर HRDC धुलीखेलका डाक्टर कृष्ण गुरुङले उनी अपाङ्ग भएको बताइदिए ।

इन्दिराको पढाइको सुरुवात स्थानीय मैना प्रा.वि. देउरालीबाटै भयो । त्यहाँ उहाँले कक्षा ५ सम्म पढ्नुभयो । त्यसपछिको पढाइ त्यहाँ नहुने भएकाले शैलपुत्री नि.मा.वि. मा जानुभयो । त्यतिखेरको दुःखद् अनुभूति गर्दै उहाँ भन्नुहुन्छ- 'घरबाट पहिलोपटक उहाँ घिसिँदै काइली फुपुको घर नजिकै रहेको त्यो स्कुलमा जाँदा सबै गाउँलेहरूले जन्ती आएको जस्तै गरी हेर्न आए । त्यतिखेर उहाँलाई भित्रैदेखि दुःख लागेर आयो । एक त पहिलोपटक घर छोडेर आएको अर्को घिसेर आएकोमा कतिले कठै भन्थे, कतिले विचरा भन्थे र सबै हेर्न आउँदा दुःख लाग्यो र म रोएछु पनि त्यसरी नहेरी दिएको भए पनि हुन्थ्यो भन्ने लाग्यो । त्यसपछि सूर्यज्योति मा.वि तार्कुमा पढेर २०५२ मा S.L.C. दिनुभयो । स्कुलमा सबै शिक्षक सहयोगी थिए । सबै शिक्षक वामपन्थी थिए तर घरबेटी कांग्रेसी विचारका थिए । रक्सी खाएका बेला हामीलाई (मसाल) यस्तो उस्तो भनेर छेडखाड गर्थे । हुन त उनका छोरा पनि अपाङ्ग नै थिए उहाँ भन्नुहुन्छ । S.L.C. पछि उहाँले मासिक १००० रुपैयाँमा निजी स्रोतमा आफूले अक्षराम्भ गरेको मैना प्रा.वि. नै पढाउनुभयो । त्यति थोरै पैसामा पनि किन पढाउनुभयो त ? भन्दा उहाँ भन्नुहुन्छ- 'एकातिर गाउँको सेवा पनि हुने, राजनीतिक हिसाबमा फाइदा पनि हुने र अर्कोतिर पढाउँदा आफ्नो क्षमता पनि बढ्ने हुनाले पढाएँ ।' त्यही क्रममा रोडियोबाट अपाङ्गको बारेमा सुन्दा यस क्षेत्रमा पनि केही गरौं भन्ने लाग्यो र काठमाडौं आएर भृकुटीमण्डपमा सिलाई सिक्न थालें । त्यहाँ सिलाइ सिकेर कम्प्युटर पनि सिकें । ५७ सालमा फेरि जिल्ला फर्केर पढाउन थालें । सिलाइ सिक्दा र कम्प्युटर सिक्दा धेरै अपाङ्गहरू पढेलेखेको पाएँ र फेरि काठमाडौंमा बसेर पढ्ने इच्छा जाग्यो उहाँ भन्नुहुन्छ । अनेरास्ववियु क्रान्तिकारीका देव श्रेष्ठको सहयोगमा भृकुटीमण्डपको मानविकी क्याम्पसमा भर्ना भएँ । र घर गएर पढाउँदै पढ्दै गर्दा पनि पास भएँ उहाँ भन्नुहुन्छ । यस ठाउँसम्म आइपुग्न उहाँलाई सबैले सहयोग गरे । विशेष गरेर उहाँलाई ठूलो बाबुकी छोरी देवी गुरुङले धेरै सहयोग गर्नुभयो । उहाँले नै उहाँको बस्ने सानो व्यवस्था मिलाउनुभयो र मैले BA पास गर्न सफल भएँ उहाँ भन्नुहुन्छ ।

अपाङ्ग कोटाबाट परे पनि इन्दिरा एक्कासि माओवादीको सिफारीसमा संविधानसभाको सदस्य भएको भने होइन । क्रान्तिकारी विचार र पार्टीको सम्पर्कमा स्कुले जीवनदेखि नै उहाँ लाग्नुभएको हो । कम्युनिस्ट राजनीतिको उर्भर भूमि रहेको गोरखा जिल्लाकी इन्दिरा त्यतिखेर स्कुलमा जाँदा, लगाउने रिबनबाटसमेत विचारधारा छुट्याउने चलनै बसेको थियो । कम्युनिस्टहरू रातो मन पराउँथे त्यसैले स्कुलमा वामपन्थी विचार मान्ने छात्राहरू, रातो रिबन लगाउँथे भने नीलो रिबन कांग्रेसी विचारधारामा लागेकाहरूले लगाउँथे । सानै उमेरदेखि कम्युनिस्ट विचार र व्यवहारबाट प्रभावित बताउने इन्दिराले आफू अपाङ्ग भए तापनि स्कुल जीवनदेखि पछि स्कुलको शिक्षिका भई सक्दा पनि पार्टीमा महत्वपूर्ण योगदान दिएकी बताउनुभयो । १० वर्ष जनयुद्ध ताका पनि हप्तौंदेखि भोका छापामारलाई खान, बस्ने सेल्टरसमेतको व्यवस्थासमेत उहाँले गर्नुभएको बताउनुहुन्छ । यही बेला उनको बारेमा तत्कालीन शाही सेनाले निगरानी राखेको थियो र माओवादीलाई भात खुवाउने घर यही हो भनेर दुःख दिनेगरेको थियो ।

विकट गाउँकी त्यसमाथि पनि अशक्त महिला संविधानसभा जस्तो ऐतिहासिक सभाको सदस्यमा पुग्दा कस्तो महसुस गर्नुभएको छ त ? भन्दा इन्दिरा भन्नुहुन्छ म आफू नै पुग्छ भन्ने त कल्पनासम्म पनि गरेको थिइनँ । तर मलाई के विश्वास थियो भने हाम्रो महान् तथा गौरवशाली पार्टी नेकपा

माओवादीले गरिब, सर्वहारा, निमुखाहरूकै पक्षमा लडाइँ लडेको र पार्टीको नीतिमा क्षेत्रीय, लिङ्गीय र सीमान्तकृत वर्गलाई समावेशी गराउने भएकाले यस वर्गमा पर्ने अपाङ्ग अवश्य पर्छन् भन्ने कुरामा म विश्वस्त थिए । र साथीहरूको पनि मूल्यांकन गरेर सिफारिस गरे ।

तपाईं सभासद भएकोमा घर परिवारमा कस्तो खुसी छाएको छ ?

–घर परिवार मात्र होइन सिंगै जिल्ला र क्षेत्रमा मान्छेहरू खुसी भएका छन् । अपाङ्गलाई मनोनयन गरेकोमा अपाङ्ग साथीहरू पनि निकै खुसी छन् । घरपरिवार खुसी नहुने कुरै भएन । दाजुभाइ इष्टमित्र सबै खुसी भएका छन् । हामी घोतानी गुरुङ हौं । हाम्रो परिवारमा पढेलेखेको मानिस पनि म नै हो ।

तपाईंको जीवनको खुसीका दिन कुन कुन हुन् ?

–पहिलो कुरा म एउटा गाउँको कुनामा जन्मे हुँको मानिस ऐतिहासिक संविधानसभामा सदस्य हुन पाउनु मेरो जीवन कै ठूलो खुसीको दिन थियो । त्यस्तै डाँडाकाँडा मा घिसेर S.L.C. पास गरेर कलेजमा १ दिन पनि कक्षा नलिइकन I.A. पास गरें । यी दिन मेरा खुसी र अविस्मरणीय दिन हुन् ।

संविधानसभामा अपाङ्गका बारेमा के कस्ता सवाल उठाउनुहुन्छ ?

–पहिलो कुरा म सभासदको हैसियतले म संसारकै उच्च कोटीको संविधान लेखाउन पहल गर्दैछु । त्यो संविधान अपाङ्ग लगायतका सीमान्तकृत वर्ग, उपेक्षित, उत्पीडित वर्गको सवाल, हक, स्थापित गरेरमात्र बन्न सक्छ । अपाङ्गवर्गलाई राज्यले दिएको हकअधिकारको उपभोग गर्न पनि विशेष र सहज वातावरणको आवश्यकता पर्छ, त्यो कुरा संविधानमा अनिवार्य पालनाको प्रावधान राख्न पहल गर्छु ।

घरजमको बारेमा केही सोच्नु भएको छैन कि कसो ?

–कुमारी भएपछि सबैले यही प्रश्न गर्छन् । यो वास्तवमा निजी कुरा पनि हो । तर हामीजस्ता सार्वजनिक मान्छेले निजी भनेर पन्छने कुरा पनि होइन । तपाईं वास्तवमा भन्नुहुन्छ भने मलाई विवाह गर्ने भित्रि इच्छा नै छैन । प्रस्तावहरू थुप्रै आएका थिए । राजनीतिमा अलमल हुन्छ भनेर त्यस्ता सोचेकै छैन । तर विवाह नै गर्न हुँदैन भन्ने कुरामा पनि छैन ।

अपाङ्गहरूको घरजमको समस्या त छ नि होइन ?

–अपाङ्गहरूको थुप्रै समस्या छन् । अपाङ्गताको किसिमअनुसार संस्थाहरू पनि फरक-फरक छन् । समग्रमा अपाङ्गहरूलाई समाजमा नल्याउने, सामाजिक सुरक्षा नै नहुने, संस्कारबाट मानसिक पीडाबाट पीडित हुनु पर्ने, विवाहबारी नहुने र पैतृक सम्पत्तिबाट वञ्चित हुने, नपढाएने अदि समस्या छन् । जहाँसम्म घरजमको कुरा छ यसमा राज्यले नै प्रोत्साहन र सहयोग गर्नुपर्छ । अपाङ्गलाई विवाह गर्ने साङ्गलाई सामाजिक सम्मान र सहज जीवनवृत्तिका लागि व्यवस्था हुनुपर्छ । मूलरूपमा राज्यले नै अपाङ्गलाई पुनःस्थापना गर्नुपर्छ ।

भरत कोइराला राजबाट

काठमाडौं, १५ भदौ : नेपाल अपाङ्ग महिला संघको आयोजनामा हरितालिका तीजको उपलक्ष्यमा अपाङ्ग महिला संघको कार्यालयमा अपाङ्गता भएका महिलाहरूलाई दरखाने कार्यक्रम गरियो । उक्त दरखाने कार्यक्रममा अपाङ्गता भएका महिला, संघ-संस्थाका प्रतिनिधिहरू गरी १२० जनालाई दर खुवाइएको नेपाल अपाङ्ग महिला संघकी अध्यक्ष टीका दाहालले बताउनुभयो । उहाँले यस्ता कार्यक्रम आगामी दिनमा पनि गर्ने बताउनुभयो । अध्यक्ष दाहालले अपाङ्गता भएका महिलाहरूले दर खाने कार्यक्रम सोचेको भन्दा निकै रमाइलो भएको बताउनुभयो ।

शशिबाबु पौडेलबाट

काठमाडौं, १५ भदौ : स्पेसल ओलम्पिक नेपालले आफ्ना बोर्ड सदस्य तथा वरिष्ठ पदाधिकारीहरूका लागि आयोजना गरेको दुई दिने तालिम सम्पन्न भएको छ । ललितपुरको कुण्डोलस्थित होटल समिटमा भदौ १४ र १५ गते आयोजना गरिएको उक्त तालिममा स्पेसल ओलम्पिक्स नेपालका केन्द्रीय पदाधिकारी, बोर्ड सदस्य, क्षेत्रीय समितिका अगुवा पदाधिकारीहरू, सल्लाहकारहरू र स्पेसल ओलम्पिक्स नेपालका कर्मचारी गरी ३४ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

स्पेसल ओलम्पिक्स एसिया प्रशान्त क्षेत्रका वरिष्ठ संगठन प्रबन्धक साइमन र कार्यक्रम प्रबन्धक हरिपूत सिंह मुख्य प्रशिक्षक रहनुभएको उक्त तालिममा संस्थाको बोर्डको गठन प्रक्रिया बोर्डका पदाधिकारीहरू र कर्मचारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार, बजेट निर्माण र चन्दा संकलनका उपायहरू, संस्थाको रणनीतिक कार्ययोजना र त्रिवार्षिक क्यालेन्डर निर्माण प्रक्रिया, स्पेसल ओलम्पिक्सका राष्ट्रिय र क्षेत्रीय समितिहरूको गठन, मान्यता र नवीकरणका लागि पूरा गर्नुपर्ने सर्तहरू, संस्थाको लोगोको प्रयोगलगायतका विषयहरूमा सैद्धान्तिक तथा व्यावहारिक छलफल र अभ्यास गराइएको थियो ।

स्पेसल ओलम्पिक्स अभियानको उद्देश्य र आदर्शलाई मनन गरी सो अनुरूप कार्यसम्पादन गर्न संस्थाका पदाधिकारी र सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तालिमको प्रमुख उद्देश्य रहेको थियो ।

पहिलो दिन भदौ १४ गते छोटो उद्घाटन समारोहलाई सम्बोधन गर्दै स्पेसल ओलम्पिक्स नेपालका अध्यक्ष डा. दिनेशचन्द्र देवकोटाले विगत ७ वर्षको अन्तरालमा सम्पन्न यो तालिमको व्यावहारिक धेरै महत्व रहेको बताउनुभयो । यो अवधिमा संस्थाले विभिन्न स्थानीय, क्षेत्रीय, राष्ट्रियस्तरका खेलकुदहरूको आयोजना गरेको र अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुदमा पनि नियमित रूपमा सहभागी पठाउने गरेको जानकारी दिँदै अध्यक्ष देवकोटाले त्यस काममा आ-आफ्ना गल्ती र सिकाइहरूको आदान-प्रदान गर्दै सामूहिक नेतृत्वमा संस्थालाई आजको अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउन मद्दत गर्ने सबैलाई धन्यवाद दिनुभयो ।

दोस्रो दिन भदौ १५ गते सहभागीहरूलाई प्रमाणपत्र वितरण गर्दै तालिमको समापन गरिएको थियो । प्रमुख प्रशिक्षक साइमनले प्रमाणपत्र वितरण गर्दै यो तालिमले नेपालमा सुस्त मनःस्थितिका मानिसहरूका लागि स्पेसल ओलम्पिक्स अभियानको माध्यमबाट जनचेतना र सशक्तीकरण कार्यक्रम अघि बढाउन महत्वपूर्ण सहयोग पुग्ने आशा व्यक्त गर्नुभयो ।

सहभागीहरूलाई धान्यवाद ज्ञापन गर्दै स्पेसल ओलम्पिक्स नेपालका सल्लाहकार डा. ज्योति शेरचनले एकजनाबाट सुरु गरिएको हाम्रो प्रयासलाई धेरैले साथ दिनसकेमा मात्र त्यसले सफलताको उचाइ प्राप्त गर्ने बताउनुभयो । उहाँले फरक काम गरेर होइन गरी आफ्नै कामलाई फरक तरिकाले सम्पन्न गरेर मानिस र संस्थाको जीवनमा प्रगति हुने तथ्यमा पनि सहभागीको ध्यानाकर्षण गराउनुभयो ।

अन्त्यमा तालिम कार्यक्रमको समापन मन्तव्य दिँदै संस्थाका अध्यक्ष डा. दिनेशचन्द्र देवकोटाले बोर्ड सदस्य र पदाधिकारीहरूका लागि मेहनतपूर्वक सम्पन्न गरिएको यो तालिमको उपलब्धि आगामी दिनका कामहरूमा देखा पर्दै जाने आशा र विश्वास व्यक्त गर्नुभयो । उहाँले संस्थाका तर्फबाट यस्ता महत्वपूर्ण कार्यक्रमहरू आगामी दिनहरूमा पनि आयोजना हुँने बताउनुभयो । सुस्त मनःस्थितिका बालबालिकाका र प्रौढका लागि वर्षभरि नै विभिन्न खेलहरूको माध्यमबाट उनीहरूको क्षमता र आत्मविश्वास बढाउँदै लाने मुख्य उद्देश्य रहेको स्पेसल ओलम्पिक्स नेपाल, स्पेसल ओलम्पिक्सको अन्तर्राष्ट्रिय शाखा संगठन हो ।

शशिबाबु पौडेलबाट

काठमाडौं, २१ भदौ : जनक्रान्तिका घाइते तथा अपाङ्ग योद्धा मञ्च र अखिल नेपाल क्रान्तिकारी अपाङ्ग संघको संयुक्त आयोजनामा नयाँ संविधानमा अपाङ्गता सवाल विषयक एक दिने विचार गोष्ठी ल क्याम्पसमा सम्पन्न भयो । कार्यक्रममा स्वागत मन्तव्य दिँदै अखिल नेपाल क्रान्तिकारी अपाङ्ग संघका महासचिव तुलसी बाँस्कोटाले नेपालको कुल जनसंख्याको दस प्रतिशत लगभग तीस लाख अपाङ्ग मध्येबाट दुईजना अपाङ्गहरूलाई ऐतिहासिक संविधानसभाको सभासद बनाइएकाले सभासदहरूले बैठकमा अपाङ्गताका सवाललाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्नेमा जोड दिनुभयो । अतिथिहरूको मन्तव्यमा

नेकपा संयुक्तबाट संविधानसभाका सभासद राधा भट्टराईले नेकपा संयुक्तले नेपालको पहिलोपटक बहिराहरूको तर्फबाट राघवीर जोशीलाई संविधानसभाको सभासदमा लगेको बताउनुभयो । बहिराहरूका तर्फबाट संविधान सभासद राघवीर जोशीले नेकपा संयुक्तले आफूलाई संविधानसभाको सभासदमा लगेको बहिरा अपाङ्ग जगतलाई ज्यादै खुसी कुरा भएकाले संविधानसभाको बैठकमा अपाङ्गहरूको मुद्दालाई समेट्नका लागि सक्दो प्रयत्न गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभयो । उहाँले अपाङ्गताका सवाललाई २५ दलका ६०१ सभासदलाई यसले राम्रो भूमिका निर्वाह गराउन सहयोग गर्ने बताउनुभयो । राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघ नेपालका महासचिव सन्जय बान्तवाले नयाँ युग परिवर्तनको सवालमा अपाङ्गता जगत ज्यादै खुसी भएकाले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले विभिन्न मोर्चा संगठन आन्दोलनका क्रममा विशेष भूमिका खेल्ने कुरा राजनीतिक दलका ६०१ सभासदहरूले अपाङ्गताका सवाललाई संविधानसभामा सुनिश्चित गर्नुपर्ने बताउनुभयो । बागमती बहिरा संघका महासचिव कृष्ण गजुरेलले तीस लाख अपाङ्गहरूको मुद्दालाई ऐतिहासिक संविधानसभाको बैठकमा जाँदा सभासदहरूले संविधानसभामा पार्नुपर्नेमा जोड दिनुभयो । नेपाल नेत्रहीन संघका अध्यक्ष नरबहादुर लिम्बूले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकारका विषयमा अन्तरिम संविधान आफैमा अन्तरिम भएकाले अब बन्ने संविधानमा सभासदहरूले पहिलो प्राथमिकता दिएर बैठकमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिका मुद्दा उठाउनुपर्ने बताउनुभयो ।

नेपाल होचापुडका संघका अध्यक्ष लोकनाथ ढकालले होचापुडका भएका व्यक्ति पनि अपाङ्ग दर्जामा पार्नका लागि सभासदहरूलाई सुझाव दिनुभयो । नेपाल पारा ओलम्पिक कमिटीका अध्यक्ष दीपक कोइरालाले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई राजनीतिक दलहरूले आश्वासन दिएर पन्छिन खोजेको आरोप लगाउँदै उहाँले अपाङ्गताका विषयमा समाज कल्याण परिषद्, राष्ट्रिय खेलुकद परिषद्ले खासै महत्व नदिएको बताउनुभयो । नेपाल अन्धा कल्याण संघका महासचिव कुमार थापाले संविधानसभामा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अनिवार्य रूपमा शिक्षा दिन, रोजगारी तालिमको ग्यारेन्टीलाई पहिलो प्राथमिकता दिनुपर्नेमा जोड दिनुभयो । सो गोष्ठीमा जनक्रान्तिका घाइते तथा अपाङ्ग योद्धा मञ्चका संयोजक क. सिजलले नयाँ संविधानमा अपाङ्गका सवाललाई आफ्नो कार्यपत्रमा पेस गर्नुहुँदै उहाँले २००७ मा नेपालको अन्तरिम संविधान २०१५ को संविधान कानून २०१९ सालको पञ्चायती व्यवस्था अनुकूलको पञ्चायती संविधानले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई मनको रूपमा चित्रित गर्नुको सट्टा केवल दान कृपाका रूपमा बाँच्न विवश गराइएको पाइएकाले आगामी दिनमा राजनीतिक दलहरूले जनजाति, मधेसी, महिला, दलितजस्तै नेपालको कुल जनसंख्याको दस प्रतिशत लगभग तीसलाख अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई समावेशी गराउनुपर्नेमा जोड दिनुभयो । उक्त एक दिने विचार गोष्ठीमा प्रमुख अतिथि नेकपा माओवादीका सभासद केशव नेपालले संविधानसभा बस्ने बेलामा एक दिने विचार गोष्ठीले संविधानमा अपाङ्गताका सवाल लेखनका लागि धेरै महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने बताउनुहुँदै उहाँले नेकपा माओवादीले २६ जनाबाट शारीरिक अपाङ्ग महिलाहरूको तर्फबाट संविधानसभामा इन्दिरा गुरुङलाई लगेको पनि बताउनुभयो । कार्यक्रमको अध्यक्षता गरिरहनुभएका अखिल नेपाल क्रान्तिकारी अपाङ्ग संघका अध्यक्ष टेकनाथ न्यौपानेले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभयो ।

शशिबाबु पौडेलबाट

काठमाडौं, ४ असोज : नेत्रहीन क्रिकेट संघको पाँच दिने दोस्रो दृष्टिविहीन क्रिकेट प्रतियोगिता अन्तर्राष्ट्रिय क्रिकेट मैदानमा भव्यरूपमा सम्पन्न भयो । कार्यक्रममा दृष्टिविहीन महिला टिमका खेलाडीहरूले राष्ट्रियगान गाएका थिए । उक्त पाँच दिने दोस्रो राष्ट्रिय क्रिकेट प्रतियोगितामा सहभागी खेलाडीलाई पुरस्कार वितरण गर्नु हुँदै बहिरा सभासद राघवीर जोशीले आर्थिक वर्ष ०६५/६६ मा राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघ नेपालमा आएको बजेटलाई सातै प्रकारका अपाङ्गहरूलाई बाँडनुपर्ने बताउनु हुँदै उहाँले संविधानमा अपाङ्गहरूका लागि रोजगारी, तालिम, शिक्षाको ग्यारेन्टी नगरेमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, संघ-संस्थाहरूले संविधानसभाको मूल गेटमा गएर धर्ना दिने चेतावनी दिनुभयो । खेलाडीहरूतर्फबाट उपविजेता पोखरा टिमका खेलाडी आफ्नो अनुभव सुनाउँदै उहाँहरूले पोखरा

टिमले आगामी वर्षमा क्रिकेट खेलका लागि पूर्व तयारी गरेर आउने पनि बताउनुभयो । अतिथिहरूको मन्तव्य नेपाल पारा ओलम्पिक कमिटीका अध्यक्ष दीपक कोइरालाले नेत्रहीन क्रिकेट संघ नेपालले अपाङ्गहरूलाई खेलका लागि ऊर्जा प्रदान गरेकोमा अपाङ्गहरू ज्यादै खुसी भएको बताउनु हुँदै उहाँले राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्को वार्षिक कार्यक्रममा अपाङ्गहरूको खेलकुदको विषयलाई कहीं पनि उच्चारण नगरेकाले बहिरा सभासदले संविधानसभामा पार्नका लागि विशेष भूमिका खेल्नुपर्नेमा जोड दिनुभयो । बाग्मती बहिरा संघका महासचिव कृष्ण गजुरेलले अपाङ्गहरूको खेलकुदका लागि अपाङ्ग महासंघमा कुरा उठाउने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभयो ।

राष्ट्रिय अपाङ्ग पुनःस्थापना केन्द्रका अध्यक्ष राकेश हमालले सरकारले अपाङ्ग खेलकुदलाई हेर्ने दृष्टिकोणमा परिवर्तनको खाँचो रहेको बताउनुभयो । पाँच दिने उक्त प्रतियोगितामा भक्तपुर टिम प्रथम, पोखरा टिम दोस्रो, काठमाडौँ टिम तेस्रो र चितवन टिम चौथो भएका थिए । फाइनल खेलमा भक्तपुर टिमले पोखरा टिमलाई तीन विकेटले पराजित गर्दै यसपालिको दृष्टिविहीन क्रिकेट प्रतियोगिता जित्न सफल भएको थियो । भने उत्कृष्ट खेलाडीमा महिलातर्फ भगवती भट्टराई र पुरुषतर्फ किर्तन श्रेष्ठ घोषित भएका थिए । उक्त प्रतियोगितामा ६ टिमका जम्मा ८४ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

शशिबाबु पौडेलबाट

काठमाडौँ, २७ असोज : बौद्धिक अपाङ्ग र अभिभावकहरूको राष्ट्रिय संघको दोस्रो साधारणसभाले आगामी तीन वर्षका लागि सुवर्णकेशरी चित्रकारको अध्यक्षतामा १३ सदस्यीय कार्यसमितिको नेतृत्व चयन गरेको छ । जसअनुसार उपाध्यक्षमा आनन्दराम पौडेल, महासचिवमा मुकुन्द दाहाल, सचिवमा शिला थापा, कोषाध्यक्षमा रत्नबहादुर थापा रहेका छन् भने बाँकी सदस्यमा पादमनी वज्राचार्य, विनु श्रेष्ठ, लक्ष्मी काफ्ले, ज्ञानी गौतम, श्रमा श्रेष्ठ, प्रेमकुमारी श्रेष्ठ, शशिबाबु पौडेल चुनिएका छन् भने सल्लाहकार पदमा बाबुराम दाहाल र माधव अर्याल आगामी तीन वर्षका लागि चुनिएका छन् ।

शशिबाबु पौडेलबाट

ठिमी, ७ असोज : सुस्त मनःस्थिति कल्याण संस्थाको आयोजनामा आठौँ बौद्धिक अपाङ्ग दिवसको उपलक्ष्यमा मनोरञ्जन मेला भक्तपुरको श्यामाश्यामा धाममा भव्यरूपमा सम्पन्न भयो । कार्यक्रममा स्वागत मन्तव्य सुस्त मनःस्थिति कल्याण संस्थाका सदस्य एवं कार्यक्रम संयोजक सर्वेश्वरी पण्डितले गर्नुभएको थियो । उहाँले विगत आठ वर्षदेखि सुस्त मनःस्थिति कल्याण संस्थाले बौद्धिक दिवसको उपलक्ष्यमा बौद्धिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई मनोरञ्जन प्रदान गर्नका निम्ति मनोरञ्जन मेला आयोजना गरेको बताउनु हुँदै सुस्त मनःस्थिति कल्याण संस्थाले २५ वर्षको अवधिमा २२ जिल्लामा सुस्त मनःस्थिति भएका व्यक्तिका लागि शाखाको र विद्यालय स्थापना गरेर हालसम्म ६ हजारभन्दा बढी सुस्त मनःस्थिति भएका व्यक्तिलाई विभिन्न क्रियाकलापमार्फत पुनःस्थापना गरिसकेकाले उनीहरूलाई क्षमता अवसरको सिर्जना दिनुपर्ने जोड दिनुभयो ।

प्रमुख अथिति माननीय सभासद् एवं सुस्त मनःस्थिति अभिभावक रामबहादुर बोहोराले संविधानसभाको बैठकमा सुस्त मनःस्थिति अभिभावक भएको हेतुले सुस्त मनःस्थिति भएकाहरूको हक-हित अधिकारलाई संविधानमा सुनिश्चित गर्नका लागि आफ्ना तर्फबाट विशेष भूमिका रहने पनि बताउनुभयो । अतिथिहरूको मन्तव्यमा सुस्त मनःस्थिति अभिभावक संघका अध्यक्ष रमेश नौलखाले सुस्त मनःस्थिति भएका व्यक्तिलाई अवसरको सृजना गर्नुपर्ने बताउनुभयो । श्यामश्यामका प्रतिनिधि अशोक मास्केले सुस्त मनःस्थिति भएका व्यक्तिलाई स्वागत गर्न पाउँदा श्यामा परिवार ज्यादै खुसी भएकाले आगामी दिनमा पनि यस्तै खाले स्वागत कार्यक्रम गर्ने आशा गर्नु हुँदै उहाँले प्रत्येक शनिबार श्यामाश्यामामा आरती साधना हुने भएकाले सुस्त मनःस्थितिका अभिभावकहरूलाई उक्त साधानामा सहभागी हुनका लागि आह्वान गर्नुभएको थियो । भक्तपुरका जिल्ला शिक्षा अधिकारी मित्रलाल गौतमले सुस्त मनःस्थितिको शिक्षालाई आगामी दिनमा जिल्ला शिक्षा कार्यालयले विशेष सहयोग गर्नका लागि प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभयो । कार्यक्रममा धन्यवाद ज्ञापन सुस्त मनःस्थिति कल्याण संस्थाका महासचिव

आनन्दराम पौडेलले गर्नुभएको थियो । कार्यक्रमको अध्यक्ष सुस्त मनःस्थिति कल्याण संस्थाका अध्यक्ष सचिदानन्द श्रीवास्तवले गर्नुभएको थियो । कार्यक्रमको सुरुवातमा सहभागी प्रमुख अतिथि, अतिथि, शिक्षक शिक्षिका, अभिभावक, सुस्त मनःस्थितिका छात्रछात्रा, पत्रकार, समाजसेवीलाई निर्मल बाल विकास विद्यालय र मानवविद्या गृहका छात्रछात्राले राष्ट्रिय गान गाएर स्वागत गरेका थिए । कार्यक्रममा सुस्त मनःस्थिति छात्रछात्राले गीत र नृत्यमा आफ्नो प्रतिभा देखाउँदै आठौँ बौद्धिक अपाङ्ग दिवस भव्य रूपमा मनाएका थिए । श्यामाश्यामा धामले सुस्त मनःस्थिति भएका छात्रछात्रा, अभिभावक, शिक्षक शिक्षिका, समाजसेवी, पत्रकारलाई निःशुल्क भोजन र हलको व्यवस्था गरिदिएको थियो । उक्त आठौँ बौद्धिक दिवसका उपलक्ष्यमा काभ्रे, ललितपुर, भक्तपुर, काठमाडौँ जिल्लाका सुस्त मनःस्थिति विद्यालय, जिल्लाबाट सुस्त मनःस्थिति छात्रछात्रा, तिनका अभिभावक, शिक्षक शिक्षिका, समाजसेवी गरी ४५० जनाको सहभागिता रहेको थियो । उक्त मनोरञ्जन मेलामा सुस्त मनःस्थिति भएकाद्वारा बनाइएको मैनवती, सिलाई-बुनाई, कागजको खाम, फाइल, धुप, अगरवती, पिनर बटर आदि सामान पनि प्रदर्शन गरिएको थियो ।

शशिबाबु पौडेलबाट

हिमोफिलियकहरूको सम्मेलन

ललितपुर, ४ असोज : आन्तरिक तथा बाह्य रक्तस्रावका कारण जटिल समस्या उत्पन्न हुने हिमोफिलियकहरूको सम्मेलन ललितपुरमा सम्पन्न भयो । कार्यक्रमको उद्घाटन गर्नुहुँदै स्वस्थ सचिव डा. दीर्घसिंह बलमे हिमोफिलियाबाट हुने अपाङ्गतालाई न्यूनीकरण गर्न सक्दो सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभयो ।

हिमोफिलिया सोसाइटी नेपालका अध्यक्ष रञ्जनप्रसाद सिंहले रक्तसम्बन्धी समस्याले आजीवन अपाङ्गता भोग्न बाध्य हिमोफिलियाका रोगीलाई अपाङ्गताको सूचीमा नपार्नु दुःखद् भएको बताउनुभयो । सुस्तश्रवण सभासद राघवध्वज जोशीले आव ०६५/०६६ मा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि छुट्याइएको रकम न्यून भएको र सो रकम सबै खाले अपाङ्गता भएकाले पाउनुपर्नेमा जोड दिनुभयो । कार्यक्रममा महासचिव तथा कोषाध्यक्षको प्रतिवेदनमा छलफल गरिएको थियो ।

रामरञ्जनबाट

सम्पादकीय

संविधानसभामा अपाङ्ग सभासदको भूमिका

नेपाली जनताका भग्यको रेखाकोर्ने संविधानसभाको चुनाव सम्पन्न भएर देश गणतन्त्रमय भएको छ । संविधानसभाको पहिलो बैठकले सामन्तवादको नेतृत्व गरेको राजतन्त्रलाई सदाका लागि बिदाइ गरेको छ तर त्यसका अवशेषहरू अझै बाँकी रहेका छन् र ती कतिपय नष्ट हुने अवस्थामा छन् । मूल रूपमा देशका राजनीतिक पार्टीहरूभित्र रहेको सान्तवादी सोच यथावत् छ । यसको परिणाम स्वरूप संविधानसभाको चुनाव भएको ६ महिना बितिसकदा पनि संविधान निर्माणको थालनी हुन सकिरहेको छैन । नयाँ नेपाल निर्माणको नयाँ सोचलाई पुरानो विचार बोकेका नेतृत्वले आत्मसाथ गर्न नसक्दा यो स्थिति देखापरिरहेको छ । जसको प्रत्यक्ष असर देशका उत्पीडित वर्गलाई परिरहेको छ । वास्तवमा नयाँ संविधान यिनै वर्गलाई चाहिएको छ जसले उनीहरूलाई सदियौँदेखिको दासताबाट स्वभिमानी र स्वावलम्बी नागरिकामा रूपान्तर गर्न सकोस् । तर विडम्बना के छ भने तिनै वर्गभित्र पनि उत्पीडित अपाङ्ग वर्गको प्रतिनिधित्व संविधानसभामा जनसंख्या र हकदारका आधारमा नभएर समावेशी र कामदारको आधारमा गराइएको छ । त्यसैले संविधान लेखनलाई संख्यालाई आधार मानेर विचार र आवश्यकतालाई लत्याइयो, ओभेलामा पारियो भने त्यो राष्ट्रकै लागि घातक सिद्ध हुनेछ । ५९९ जनाको बीचमा २ जना अपाङ्ग समुन्द्रमा एक लोटा पानी मिसाएको जस्तो हराउने हो कि “पाथीका पाथी पीठो

माथि राखिएको रातीगेडी” जस्तै चम्कने हो भन्ने कुरा प्रतिनिधित्व गर्ने सभासदको भूमिका र राजनीतिक पार्टीहरूको अपाङ्गप्रतिको सोंचमा भर पर्छ । यसका लागि संविधानसभामा आफ्ना मुद्दाहरूलाई स्थापित गराउन सचेतीकरण, राजनीतिक, कूटनीतिक, जनदबाबलगायतका आवश्यक राजनीतिक औजारहरूको पूर्णरूपमा प्रयोग गर्नु पर्छ । सबै पार्टीका सभासदहरूलाई साथमा लिएर अपाङ्गका मुद्दाहरूमा सचेत र सहमत गराउनु पर्छ । अपाङ्गका हर प्रकारका चुनौतीलाई समना गर्न कल्याणकारी अवधारण होइन अधिकारमुखी अवधारणाको आधारमा सकारात्मक विभेदलाई हकका रूपमा, मौलिक हक र अनिवार्य पालनको प्रावधानका रूपमा राखिनुपर्छ । जसले अपाङ्गका हर सवाललाई बेवास्था गर्छ, लत्याउँछ, त्यसलाई संविधान मिचेको अभियोग लाग्ने प्रावधान राखिनु पर्छ । यसका लागि माननीय अपाङ्ग सभासदहरूले अन्य सभासदहरूलाई सहमत गराउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ । संख्याको आधारमा थोरै भए तापनि विचारका हिसाबमा उच्च रहनु भएका हाम्रा २४ लाख अपाङ्गका प्रतिनिधिहरू माननीय सभासदहरूबाट सम्पूर्ण अपाङ्गलगायत सम्पूर्ण नेपालीको हक हित हुने विश्वकै उत्कृष्ट संविधान लेखनमा महत्वपूर्ण योगदान हुने विश्वास गर्न सकिन्छ ।

जनयुद्धका घाइते अपाङ्ग र सरकारी उपेक्षा

नेपालमा अपाङ्गता क्षेत्र अन्य क्षेत्रभन्दा बढी छायामा परेको छ । स्वाभावैले जुन क्षेत्रको सहभागिता नीति निर्माण तहमा हुँदैन र जुन संगठन वा वर्गको पहुँच माथिल्लो निकायमा हुँदैन, त्यो क्षेत्र, संगठन र वर्ग छायामा पर्छ । अरू देशमा पनि कुरा यही हो । तर अपाङ्गकै सवालमा भने विकसित देशमा भन्दा नेपालमा स्थिति निकै खराब रहँदै आएको छ ।

अन्य देशमा अपाङ्ग व्यक्तिको विशेष ढंगले शिक्षादीक्षा, पालनपोषण अदिको व्यवस्था सरकारले नै गरिदिन्छ । हरेक ठाउँमा उनीहरूलाई विशेष अवसर प्रदान गरिन्छ । तर हाम्रो नेपालमा जो जन्मजातै अपाङ्ग हुन्छ या पछि दुर्घटनामा परी अपाङ्ग हुन्छ, त्यस्ता व्यक्तिलाई कमजोर ठान्ने, अपमान र यहाँसम्म कि घृणा पनि गरिन्छ र हरेक अवसरबाट वञ्चित गराइन्छ । राज्यका कुनै अंगहरूमा अपाङ्गहरूको सहभागिता नगन्यप्रायः छ ।

यसैकारण हाम्रो देशमा गरिब, अशिक्षित र अपाङ्गहरू सधैं धनी, शिक्षित र साङ्गहरूको शासनको जाँतोमुनि पिसिनुपरेको छ । अपाङ्ग धेरै प्रकारका छन् : जन्मजात अपाङ्ग भएका या पछि कुनै दुर्घटनामा परी अपाङ्ग भएकाहरूको तुलनामा दसवर्षे जनयुद्धको बेला देश र समग्र उत्पीडित वर्गको पक्षमा युद्ध लड्ने क्रममा भएका घाइते तथा अपाङ्गहरूलाई सरकारले बढी बेवास्ता गरेको छ ।

शान्तिसम्भौतामा जनयुद्धको क्रममा भएका घाइते तथा अपाङ्गहरूको स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था गरिनेछ भनेर सात दलका नेताले हस्ताक्षर गरेका छन् । तर खोई त त्यो व्यवहारमा ? जसले देशको रक्षा र जनताको मुक्तिका लागि आफ्ना अमूल्य अंग नै अर्पण गरे, त्यस्तालाई कुनै उपचारको कुरा नगर्ने बरु जसले निमुखा जनतालाई मकै भुटेसरी गोली हानेर क्षतविक्षत बनाउने अभियानमा लागे त्यस्ताको भत्तातलबसहित विदेश लगी उपचार गरिने यो कस्तो लोकतन्त्र हो ?

कस्तो बेइमान छ यो सरकार ? कति दिन चुप लागि बस्ने हामीले ? आखिर हामीले राष्ट्र बचाउन र निमुखाको मुक्ति दिने क्रममा अंगप्रत्याङ्ग गुमायौं । हामी पछि हट्नेछैनौं । कसैको डलर, चाकडीको पछि पनि लागेनौं र लाग्नेछैनौं । आफ्नो हकहित र अधिकारका निम्ति सधैं आवाज उठाइरहनेछौं । हामी हाम्रो मुक्ति नहुन्जेलसम्म बाँकी रहेका अन्य अंग गुमाउनु परे पनि निरन्तर संघर्ष गर्नेछौं । ००७ साल, ०२८ साल, ०३६ साल, ०४६ साल, ०६२/ ०६३ को जनआन्दोलन र दसवर्षे जनयुद्धमा दसौं हजारले बलिदानी र हजारौंले आफ्ना अंग गुमाएका थिए ।

यी सबै प्रकारका आन्दोलन र संघर्षको म्यान्डेड नै देशमा दिगो शान्ति स्थापना गर्ने र देशमा राजतन्त्र सदाका लागि अन्त गरी गणतन्त्रको स्थापना गर्ने नै थियो । देशले अहिलेसम्म प्राप्त गरेका उपलब्धि हासिल गर्न यिनै वीरविराङ्गनाको बलिदान, सयौं बेपत्ता परिवारजनको आँसु र हजारौंको संख्यामा

अंगभंग भएकाहरूको नै मुख्य योगदान रहेको छ । तर किन उनीहरूको नाम कतै दर्ज हुँदैन र किन नीति निर्माण तहमा पुऱ्याइँदैन उनीहरूलाई ?

यो देशको नालायक सरकार जसले जनताका होनाहार छोराछोरी मार्ने निर्देशन दिए तिनीहरू विरामी हुँदा नेपालमा नभई विदेशमा गई उपचार गर्ने व्यवस्था मिलाउँछ । तर गरिबका छोराछोरी जो देश र जनताको मुक्तिका लागि अङ्गभंग भए उनीहरूले सामान्य उपचारसमेत नपाएर मर्नुपर्ने स्थिति छ ।

अन्ततः न्याय र सत्यको विजय भएरै छाड्नेछ । इतिहास बलिदान गर्नेहरूको हो । यसले नै सबै चिजको फँसला गर्नेछ ।

नियम/कानून अपाङ्ग एकता, राजनीति र नयाँ संविधानको कुरा

अधिवक्ता तेजबहादुर बस्नेत

पञ्चायत कालमा सबैको एउटै लक्ष्य थियो पञ्चायती व्यवस्था फाल्ने । २०४६ सालको आन्दोलनले त्यो सफलता प्राप्त गरे पछि भने हरेक जाति, भाषा, धर्म, क्षेत्र, समुदाय, वर्ग आदि आफ्नो हक-अधिकार खोज्ने र राज्यमा सबैको पहुँच पुऱ्याउने कार्यमा लागेका छन् । त्यसैको परिणाम देश धर्म निरपेक्ष भएको छ, सबै भाषाले समान महत्व पाएका छन् र पिछडिएको क्षेत्र, जाति, समुदाय, वर्गले त्यो प्राप्तिका लागि अभियान जारी राखेका छन् । त्यस्ता सबै असमानता, विभेदको अन्त्य नयाँ बन्न लागेको संविधानमार्फत गर्ने प्रतिबद्धता जनाइसकिएको छ । जसका लागि संविधानसभाको चुनाव पनि भइसकेको छ ।

यसअघि जति पनि संविधान जारी भए, ती सबै सरकारद्वारा निर्मित थिए । ती सबै संविधानले मुलुकभित्रका सबै असमानता, विभेद, असन्तुष्टिलाई समाधान गर्न सकेनन् । अघाएको व्यक्तिले भोकाएको भोकाको पीडाको महसुस गर्न सक्दैन । त्यसकारण चुलोमा खाना पकाउन अघाएको व्यक्ति होइन भोकाएको व्यक्ति नै जाँदा छिटो र मीठो तयार हुन सक्छ भन्ने अभिप्रायले मुलुकको संविधान शासकले बनाउने होइन कि हरेक जाति, क्षेत्र, समुदाय, वर्गको संलग्नतामा जनताद्वारा चुनिएका जनताका प्रतिनिधिले बनाउनु पर्छ भनिएको हो । सबैको प्रतिनिधित्व भएपछि सबैले आफ्नो वर्ग, समुदाय, क्षेत्र, जातिको पीर मर्का राख्न पाउँछन् । त्यस उपर छलफल हुन्छ र समाधान गर्ने उपाय त्यहाँ सुझाइन्छ र त्यही अनुसारको संविधान बन्छ । त्यस्तो संविधान नै सबैको राष्ट्रको हुन्छ ।

भन्डै ६ महिना अगाडि संविधानसभाको चुनाव पनि भइसकेको छ । नेपालको इतिहासमा त्यो अवसर नेपाली जनताले पहिलोपटक प्राप्त गरेको हुन् । त्यो चुनावबाट माथि भनिए जस्तो संविधानसभामा सबैको प्रतिनिधित्व हुन सकेन । पहिले त सम्बन्धित वर्ग, क्षेत्र, समुदाय, जाति एक आपसमा छलफल गरी एक भई आफ्नो वर्ग क्षेत्र, समुदायको प्रतिनिधित्व गराउन असमर्थ नहुनु । दोस्रो सात दलको शासकीय सोंच, अहंकार, अकर्मन्यताले सबैको प्रतिनिधित्व गराउने वातावरण नबनाउनु र तेस्रो जनता गरिबी, निराक्षरता, अभावमा रहेका कारण संविधान सभामा आफ्नो समूहको प्रतिनिधित्व हुने र गराउने कार्य गौण बन्यो । यी कारणहरूले यस संविधानसभामा सबै वर्गको प्रतिनिधित्व हुन सकेन ।

उक्त प्रतिनिधित्व हुन नसक्ने मार कुल जनसंख्याको १० प्रतिशत अंश ओगट्ने अपाङ्ग समुदायमा पनि पऱ्यो । यस समुदायबाट प्रतिनिधित्व गराउने कुरामा राजनीतिक दलहरू उदासिन देखिए । त्यसको कारण जसरी समाजमा अपाङ्गलाई हेयको दृष्टिले हेरिन्छ, दलहरूले त्यसरी नै हेरे वा नेपालको अपाङ्ग समुदाय राजनीतिबाट पूरापूर टाढा रह्यो यी दुवै कारण पनि हुन सक्छन् । किन कि राजनीतिक दलहरूको अपाङ्गप्रतिको उदासीनता वा अपाङ्गहरूको राजनीतिप्रतिको उदासीनताले हो कुनै दलले यति ठूलो अपाङ्ग समूहलाई समेट्ने गरी आफ्नो जनवर्गीय संगठन नै बनाएका छैनन् । कतिवय अपाङ्ग

अगुवा भनिएकाहरू नै आफूलाई राजनीतिक कार्यकर्ता हुन र भनाउँन रुचाउँदैनन् । एन.जी.ओ. र राजनीति फरक फरक कुरा हुन् । एन.जी.ओ.ले केवल राजनीतिक कार्यमा समाज सुधारमा सहयोग गर्ने हो तर मुक्ति, परिवर्तन, समानता जस्ता कुरा, अवसर, हक राजनीति बेगर सम्भव हुन्न । यसअघि नै अपाङ्गलाई एन.जी.ओ.ले धेरै सहयोग गरिसकेको छ तर अपाङ्गलाई समर्थ बनाउने हरेक तह, निकायमा उनीहरूको पहुँचलाई सुनिश्चित गर्ने राजनीतिक प्रतिबद्धता, व्यवस्थाको अभावका कारण एन.जी.ओ.को त्यो सहयोग बालुवामा पानी खन्याए जस्तो भइरहेको छ । अतः राजनीतिक संलग्नता बेगर अपाङ्ग समुदायको पनि मुक्ति सम्भव छैन ।

चुनावको संघारमा पुगेर अपाङ्गहरूले आफ्नो समुदायको प्रतिनिधित्व होस् भनेर दलहरूको ढोका ढकढक्याएका थिए तर त्यो ढिला भइसकेको थियो । दलहरूले पनि अपाङ्ग समुदायबाट संविधानसभामा प्रतिनिधित्व गराउँन तदारुकता नदेखाएको जस्तो देखिन्छ । प्रत्यक्षतर्फ अपाङ्गहरूको राजनीतिक निकटता नभएका कारण जनतामा लोकप्रिय हुने कुरै भएन, जसका कारण दलहरूले त्यसमा टिकट नदिए पनि अप्रत्यक्षबाट चाहिँ चुन्नै पर्ने थियो, त्यो पनि गरिएन ।

अपाङ्गहरूको प्रत्यक्ष र समानुपातिक दुवैबाट नचुनिएपछि छुटेका र विशिष्ट व्यक्तिका लागि छुट्याइएको सरकारबाट सीधै मानोनित गर्न सकिने २६ जनामा मनोनयन गर्न दबाव दिइयो । सरकारी सात दलको कार्यालयहरूमा अपाङ्गहरू सामूहिकरूपमा दबाव दिन्थे भने साँभू विहान तिनै अपाङ्गहरू एक्ला एक्लै मनोनयन गर्दा अरूलाई होइन मलाई चाहिँ गर्नुहोला किन कि अपाङ्गहरूको बुझेको जानेको खाँटी नेता चाहिँ मै हुँ भन्थे । एउटाले अर्कोलाई खसायो, अर्कोले अर्कोलाई खसायो । एउटा अपाङ्गले अर्को अपाङ्गलाई नजान्ने, अवगुणी, अक्षम भनेर सबल नेताहरूकोमा कुरा लाउँदा लाउँदै सक्षम प्रतिनिधित्व गराउनुपर्ने अपाङ्ग आफैले राखेनन् र नेताहरूलाई सजिलो बनाइदिए । अर्को नेताहरूले अपाङ्गलाई एका-दुई देखे, अक्षम प्रतिनिधित्व नगराए पनि भोलि धेरै विरोध गर्ने नसक्ने आँखाले हेरे र २६ जनामा पनि प्रतिनिधित्व गराएनन् ।

यसरी अपाङ्गहरूको राज्यका हरेक निकायमा पहुँच एवम् उत्थान राजनीतिक तवरबाट मात्र सम्भव छ भन्ने कुराको पहिचानको अभाव, अपाङ्गहरूको राजनीतिमा उदासीनता र नेताहरूमा सबै वर्गलाई समेट्दा नै सही संविधान बनाउन सकिन्छ भन्ने सोचमा खोट तथा साङ्ग भएको शासकीय अहमता आदिका कारण यति ठूलो समुदाय संविधानसभाको चुनावमा उपेक्षित हुनु पर्‍यो ।

अपाङ्ग-अपाङ्गबीच नेतृत्व अवसर लिने-दिने सवालमा तछ्छाड-मछ्छाड हुन्छ । तालिम लिने-दिने गोष्ठीमा भाग लिने, विदेश भ्रमणमा जानेहरू एकै प्रकारका दोहोरिरहेका व्यक्ति छन् । उनीहरूले पनि अरूलाई देख्दैनन् । अपाङ्ग समुदायमा अरू पनि दक्ष व्यक्तिहरू छन् जो आफ्नै पेसा, व्यवसायमा व्यस्त छन्, उनीहरू उक्त खुट्टा तानातानको रस्साकस्सीमा आउँन चाहँदैनन् । गर्नु पर्ने त आफ्नै समुदायका दक्ष व्यक्तिहरूको खोजी उनीहरूको संलग्नतामा छलफल, चिन्तन मनन र निष्कर्ष निकाल्ने र त्यसका आधारमा अपाङ्ग आन्दोलन अगाडि बढाउने हो । संविधानमा के के प्रावधान भए अपाङ्ग हक-अधिकारको प्रत्याभूति हुन सक्छ भन्ने कुरा अपाङ्गले नै भनिदिनु पर्ने हुन्छ । अरूले अपाङ्ग समुदायको समस्या बुझ्दैनन् । त्यसकारण संविधानसभामा अपाङ्गहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुन नसके पनि यही समुदायको बृहत् छलफलबाट निष्कर्ष निकाली आफ्नो सुझाव दिनु पर्छ र त्यो संविधानमा व्यवस्थित गर्न कडा दबाव दिनुपर्छ । अहिलेको आवश्यकता भनेको अपाङ्गबीच एकता, व्यापक छलफल, एकमतको सुझाव र त्यसको प्रत्याभूतिका लागि अपाङ्ग आन्दोलन नै हो । हेरौं यसपछि के हुन्छ ।